

Το Πολυτεχνείο στον Αμβρακικό

2^ο Συνέδριο για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού Άρτα 11-14 Ιουνίου

Με εξαιρετική επιτυχία πραγματοποιήθηκε το 2^ο Συνέδριο για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού Κόλπου στην Άρτα από 11-14 Ιουνίου.

Το Συνέδριο αυτό που τελούσε υπό την αιγίδα του Υφυπουργού ΠΕΧΩΔΕ κ. Θ. Κολιοπάνου οργανώθηκε από το Ε.Μ. Πολυτεχνείο, το ΥΠΕΧΩΔΕ, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Άρτας, το Δήμο Αρταίων, την ΤΕΔΚ Ν. Άρτας, την ΕΤΑΝΑΜ και το ΤΕΙ Ηπείρου, σε συνεργασία με το ΚΕΠΕ.

Στόχος του Συνεδρίου ήταν η διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της περιοχής του Αμβρακικού Κόλπου, η επισκόπηση της αποκτηθείσας εμπειρίας και η διερεύνηση θεσμών διαχείρισης της περιοχής.

Ο μεγάλος αριθμός των εισηγήσεων (πάνω από 60) και ο μεγάλος αριθμός των Συνέδρων, έδειξε πόσο σημαντική θεωρείται η προστασία και η ανάπτυξη της περιοχής, εφόσον ο Αμβρακικός αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους υδροβιότοπους της Ελλάδας και της Ευρώπης και η ενσχόληση με τα προβλήματά του δεν είναι απλή αναγκαιότητα, αλλά εθνική επιταγή.

Η έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου έγινε στο πανέμορφο ιστορικό Κάστρο της πόλης, με απευθείας τηλεοπτική κάλυψη από τα τοπικά τηλεοπτικά μέσα. Της πρώτης αυτής συνεδρίας προήδρευαν ο Πρόεδρος του Συνεδρίου, Πρύτανης Ε.Μ.Π. κ. Νικόλαος Μαρκάτος και ο Δήμαρχος Αρταίων κ. Κώστας Βάγιας.

Την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου κήρυξε ο Υφ. ΠΕΧΩΔΕ κ. Θ. Κολιοπάνος, ενώ σύντομο χαιρετισμό απηύθυναν ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Άρτης κ. Ιγνάτιος, οι βουλευτές κ.κ. Κ. Καραμπίνης που εκπροσώπησε

και τον Πρόεδρο της Ν.Δ. και Γ. Τρυφανίδη, ο Γεν. Γραμματέας Περιφέρειας Ηπείρου κ. Γ. Κίττης, ο Νομάρχης Άρτας κ. Χρ. Παπαγεωργίου, ο κ. Γ. Βαϊνάς ως εκπρόσωπος του Νομάρχη Αιτωλοακαρνανίας, ο Δήμαρχος Βόνιτσας κ. Ν. Αρνής, ο αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Χρ. Μασσαλάς, ο Διευθύνων Σύμβουλος της ΕΤΑΝΑΜ κ. Δ. Ξυλογιάννης, ο αντιπρόεδρος ΤΕΙ Ηπείρου κ. Γ. Παπαδόπουλος, ο Πρόεδρος ΤΕΔΚ Ν. Άρτας κ. Π. Ρίζος, ο Πρόεδρος ΤΕΔΚ Ν. Πρεβέζης κ. Γ. Νούσιος, εκ μέρους των κομμάτων, οι κ.κ. Χρ. Γκόγκας (ΠΑΣΟΚ), Ο. Παπαθανάσης (ΔΗΚΚΙ), Δ. Σταμούλης (Συνασπισμός) και Θ. Αθανασίου (ΠΟΛ.ΑΝ.), ενώ εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής καλωσόρισε τους παρευρισκόμενους η κα Ευγενία Κουτσουλιέρη, υπεύθυνη Σύνταξης του ΠΥΡΦΟΡΟΥ.

Εγγραφες ευχές για επιτυχία του Συνεδρίου έστειλαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλος, οι βουλευτές κ.κ. Δ. Ντούσκας, Π. Κουρουμπλής, Β. Μαγγίνας, Χρ. Ροκόφυλλος, Απ. Τασούλας και ο δήμαρχος Αθηναίων κ. Δ. Αβραμόπουλος.

Στο τέλος της πρώτης αυτής Συνεδρίας, ο Πρύτανης Ε.Μ.Π. απένειμε αναμνηστικό του Συνεδρίου στο Δήμαρχο Αρταίων, που ήταν μια εξαιρετική σύνθεση μικρογλυπτικής, φιλοτεχνημένη και προσφερθείσα δωρεάν από τον Γλύπτη, καθηγητή Ε.Μ.Π. Γιώργο Καλακαλλά, ενώ ο Δήμαρχος Αρταίων παρέδωσε στον Πρύτανη αναμνηστικό με παραστάση του Βασιλέα Πύρρου.

Ακολούθησε δεξίωση στον Παιδότοπο Άρτας, με «ζωντανή» ορχήστρα, που παρέθεσε ο Δήμαρχος στους συνέδρους.

Το Συνέδριο συνεχίστηκε στην αίθουσα «Σκουφά» της Άρτας. Για το βράδυ της 2ης ημέρας του Συνεδρίου είχε

Ο πρόεδρος του Συνεδρίου Νίκος Μαρκάτος και ο Δήμαρχος Αρταίων Κ. Βάγιας κατά την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου.

προγραμματιστεί εκδρομή και οι συνέδροι έμειναν γοητευμένοι από την περιήγηση του Αμβρακικού και το δείπνο που ακολούθησε στην Κορωνοσία, με τραγούδι και χορό μέχρι τις πρωινές ώρες. Το δείπνο αυτό παρέθεσε ο Νομάρχης κ. Χρ. Παπαγεωργίου.

Μετά το πέρας των εισηγήσεων της 3ης ημέρας έγινε προβολή της καταπληκτικής ταινίας του Ντίνου Δημόπουλου «Τα Δελφινάκια του Αμβρακικού», ενώ οι συνέδροι, μπορούσαν εναλλακτικά να παρακολουθήσουν στο Θέατρο Κάστρου, την επίσημη πρεμιέρα της θεατρικής παράστασης «Ο Σέντζας» του Παντελή Χορν, από το Θεατρικό Τμήμα Πολιτιστικού Συλλόγου «Μαυρογιάννης».

Ακολούθησε δείπνο στο μαγευτικό ιστορικό Γεφύρι της Άρτας, που παρέθεσε ο Πρόεδρος των ΤΕΙ Ηπείρου κ. Γ. Μάνος, στο οποίο προσεκήθη και παρευρέθη και ο θίασος των κ.κ. Τζώρτζηλου - Καζάκου - Μποτέλλη, που είχαν δώσει θεατρική παράσταση στην Άρτα εκείνο το βράδυ.

Χορηγοί του Συνεδρίου ήταν το ΥΠΕΧΩΔΕ (βασικός χορηγός), η ΣΕΚΑΠ, η Ελληνική Εταιρεία Εμφιαλώσεως, οι ΔΕΚΟ, τα Νερά Τζουμέρκα, ο ΟΤΕ (υπ/μα Άρτας) και η ΔΕΛΤΑ Ιωαννίνων.

Το κύριο βάρος της οργάνωσης, είχαν οι εκπρόσωποι του Πολυτεχνείου στην οργανωτική επιτροπή κ.κ. Ε. Κουτσουλιέρη και Γ. Πραμαγκιούλης, ενώ σημαντική υπήρξε η βοήθεια του Δημάρχου Αρταίων και του Νομάρχη Άρτας και η συμβολή των μελών της οργανωτικής επιτροπής κ.κ. Ν. Γιαννούλη, Β. Παπαβαγγέλη και Κ. Κουτσούμπα, καθώς και της κας Γκ. Κογιαντή, από το ιδιαίτερο γραφείο Δημάρχου Αρταίων.

Τα πρακτικά του Συνεδρίου θα εκδοθούν προσεχώς σε τόμο.

Συμπεράσματα του Συνεδρίου

1. Απαιτείται ένας νέος φορέας διαχείρισης. Η ΕΤΑΝΑΜ δεν ήταν ποτέ θεσμοθετημένος φορέας διαχείρισης της περιοχής, αλλά απλά μια «ιδιωτική» αναπτυξιακή εταιρεία.

Προτείνεται να δημιουργηθεί τέτοιος φορέας, πιθανόν με τη μετεξέλιξη της ΕΤΑΝΑΜ, που να είναι μικτός, δηλαδή να συμμετέχουν, ο δημόσιος, ο ιδιωτικός και ο κοινωνικός φορέας. Στο φορέα αυτό, θα πρέπει να δοθούν πλήρεις αρμοδιότητες από το ΥΠΕΧΩΔΕ.

2. Μελέτες για δεκάδες σχετικά θέματα του Αμβρακικού έχουν γίνει ήδη. Απαιτείται επιτέλους η εξαγωγή συμπερασμάτων, η σύνθεσή τους σε προτάσεις και η συζήτηση επ' αυτών, αντί να τις επαναλαμβάνουμε στο διηνεκές.

Προτείνεται ότι ο πιο πάνω φορέας θα πρέπει να καλέσει όλους τους μελετητές να δει τί γίνεται, να συντονίσει τις μελετητικές εργασίες και να εκπονήσει τελικά ένα ολοκληρωμένο τελικό πρόγραμμα έργων, με ρεαλιστικό χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης, καθώς και τις απαιτήσεις τους σε χρήμα.

Εν τέλει θα πρέπει ο φορέας να προϋπολογίσει για μία μεσομακροπρόθεσμη περίοδο (π.χ. 5-10 χρόνια) τα απαιτούμενα κονδύλια για τα έργα και τις λειτουργικές δαπάνες και να τα εξεύρει από τον κρατικό προϋπολογισμό και τους προϋπολογισμούς των Υπουργείων.

3. Ανεξάρτητα αν οι «ζώνες προστασίας» βοηθούν ή όχι στην προστασία και τις χρήσεις γης, πιστεύεται ότι απαιτείται ο καθορισμός του Κόλπου ως ενιαίου χώρου για τη διευκόλυνση της σκέψης.

Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ομοιομορφία μέτρων, μιας και υπάρχουν στην περιοχή πολλοί διαφορετικοί νομοί με διαφορετικές ανάγκες και δυνατότητες που υπαγορεύουν διαφορετική διαχείριση, που πρέπει να καθορίζεται από τους τοπικούς φορείς. Σημαίνει όμως ενιαίο χωροταξικό σχέδιο των τριών Νομών (δηλαδή κτηματολόγιο, που να διασφαλίζει ενιαίους κανόνες παιχνιδιού).

4. Ένα σημαντικό σημείο για τη διευκόλυνση της υλοποίησης κάθε μέτρου, είναι η καλή ενημέρωση του πολίτη, καθώς και η θέσπιση κινήτρων αντισταθμιστικών της κάθε απαγόρευσης. Επιπλέον, πριν ληφθεί το όποιο μέτρο ή εκπονηθεί κάθε μελέτη, απαιτείται η συγκέντρωση και ανάληψη των προτάσεων του τοπικού πληθυσμού, με τον οποίο οι αρμόδιοι οφείλουν να έχουν στενή επαφή ειθύς εξ αρχής κάθε δράσης.

5. Το σημαντικό ζήτημα της ρύπανσης του Κόλπου πρέπει να λυθεί άμεσα με την εγκατάσταση μόνιμου συστήματος διαρκούς αυτομάτου ελέγχου (monitoring) σε πραγμα-

Από την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου στο Κάστρο της Άρτας.

τικό χρόνο, τελευταίας τεχνολογίας.

Το Ε.Μ. Πολυτεχνείο θα βοηθήσει, μιας και έχει ήδη εγκαταστήσει τέτοιο σύστημα στις ελληνικές θάλασσες. Επί πλέον, απαιτούνται υπολογιστικά εργαλεία πρόβλεψης των μεταβολών τους, μετά από κάθε επέμβαση. Το Ε.Μ. Πολυτεχνείο έχει πανίσχυρα τέτοια εργαλεία.

6. Παρά τη γνωστή ελληνική μεμφιμοιρία, πολλά έχουν γίνει για την περιοχή του Κόλπου στις δεκαετίες του '80 και '90, π.χ. οριοθετήθηκε ο υγροβιότοπος και εκδόθηκε η Υπουργική Απόφαση, δημιουργήθηκε η προγραμματική σύμβαση, έγινε ωκεανογραφική μελέτη, εκπονήθηκε ολοκληρωμένη μελέτη διαχείρισης των υδατικών πόρων Λούρου - Αράχθου, έγιναν ιχθυοκαλλιέργειες, έγιναν βιολογικοί καθαρισμοί, κ.ά. Ασφαλώς όμως δεν ολοκληρώθηκαν οι σχετικές πρωτοβουλίες και απαιτούνται ακόμα πολλά να γίνουν. Υπάρχουν και τεχνικά θέματα που απαιτούν επίλυση, όπως οι ελλείψεις στις Τράπεζες Δεδομένων, στις ωκεανογραφικές μελέτες, εδαφολογικούς χάρτες και σχέδια διαχείρισης καταστάσεων «κρίσης».

7. Απαιτείται ανάπτυξη και δημιουργία πολλών νέων θέσεων εργασίας.

Η ανάπτυξη πρέπει να είναι αιεφόρος και κατά την αντίστοιχη του Κοσμο Ιαπωνίας για υγροτόπους, να υπόκειται στα κριτήρια της Συνδιάσκεψης του Ρίο, που θα εξειδικευ-

θούν και θα εφαρμοσθούν στον Κόλπο.

Υπάρχουν επιλογές που κάνουν να συμβαδίζουν η ανάπτυξη και η περιβαλλοντική προστασία.

Τομείς ανάπτυξης περιλαμβάνουν:

- Προώθηση τοπικών προϊόντων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ελιές Άρτας, ιαματικά νερά και λάσπες, βιοκαύσιμα κ.ά.).

- Οικοτουρισμός.

- Γεωργία (π.χ. βιολογικές καλλιέργειες, κηπευτικών, κ.λπ.).

- Αλιεία (εκσυγχρονισμός ιχθυοτροφείων, κ.λπ.).

- Πολιτισμός (π.χ. Μουσεία, οικομουσεία, μοναστήρια ως κέντρα πολιτιστικών και οικονομικών δραστηριοτήτων, διά βίου περιβαλλοντική εκπαίδευση, κ.λπ.).

8. Να ιδρυθεί από το ΥΠΕΠΘ, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στον Αμβρακικό, σε χώρο που θα αποφασισθεί από τους τοπικούς φορείς, με βάση σαφή κριτήρια καταλληλότητας.

9. Τέλος, τονίστηκαν τα πρακτικά προβλήματα εφαρμογής μελετών στη χώρα μας, π.χ. η χρονοβόρα διαδικασία προμηθειών του δημοσίου, κρίσιμες μελετών, κ.λπ.

10. Προτάθηκε ότι στο μέλλον τα αντίστοιχα Συνέδρια, πρέπει να οργανωθούν με βάση θεματικές ενότητες και με προσυνεδριακές συναντήσεις.

Ανάπτυξη με σεβασμό στο Περιβάλλον, η περίπτωση του Αμβρακικού

του Κώστα Λαλιώτη

Η αποτελεσματική προστασία, η διατήρηση και η ανάδειξη όλων των μοναδικών περιοχών και στοιχείων, που συνθέτουν αυτό που ονομάζουμε ελληνικό οικοσύστημα, αποτελούν αυτονόητο χρέος για το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας και κυρίως για την Πολιτεία. Δεν πιστεύω ότι στην κοινή προσπάθεια για την προστασία του Αμβρακικού, με μία από τις σπουδαιότερες βιοποικιλότητες της χώρας και της ηπείρου μας, μπορούν να υπάρχουν μη συμμετέχοντες. Είτε είναι αυτοί κρατικοί λειτουργοί, είτε άρχοντες της Τοπικής και Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, είτε τέλος, ευαισθητοποιημένοι πολίτες και Οικολογικές Οργανώσεις.

Η ευρύτερη περιοχή του Αμβρακικού Κόλπου είναι, δίχως άλλο, μία από τις πιο όμορφες γωνιές της πατρίδας μας.

Ο φυσικός της πλούτος και το πολύ αξιόλογο ανθρώπινο δυναμικό της, είναι δύο από τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της.

Προφανώς δεν είναι και τυχαίο ότι το οικοσύστημα αυτό εντάχθηκε έγκαιρα στην περίφημη πλέον Διεθνή Σύμβαση RAMSAR. Άλλωστε, στο σημείο αυτό, να θυμίσω ότι μόλις το 1985 στάθηκε δυνατόν να δρομολογηθεί ένα ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης και Περιβαλλοντικής Προστασίας, του ζωτικής σημασίας Κόλπου.

Αναφέρομαι στη σχετική Προγραμματική Σύμβαση, που συνυπέγραψα ως Υφυπουργός Νέας Γενιάς, μαζί με άλλους συναδέλφους μου και, κυρίως, Άρχοντες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Νομάρχες, αναπτυξιακά σχήματα, το ΚΕΠΕ, κ.λπ.

Οι στόχοι της Προγραμματικής Σύμβασης παραμένουν σαφώς επίκαιροι, ιδιαίτερα φυσικά όσον αφορά στην ανάπτυξη της περιοχής και την εξασφάλιση επαρκών εισοδημάτων για τους κατοίκους της. Παρενθετικά να σημειώσω κάτι που μονίμως υποστηρίζω: *κάθε τοπική κοινωνία καλείται, σε ένα πλαίσιο συνθηκών διαρκώς και ραγδαία μεταβαλλόμενο, να αναδείξει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα.*

Πλεονεκτήματα που έχουν να κάνουν με κάθε έκφραση

Ο Κ. Λαλιώτης είναι υπουργός ΠΕΧΩΔΕ.

της ζωής της, αφού η ταυτότητα κάθε τόπου, είναι σαφές, συναρμολογείται ποικιλοτρόπως.

Θέλω μόνο να υπογραμμίσω την ιδιαίτερη αξία της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς μας, ως ζωτικών συστατικών για το σχεδιασμό μιας Βιώσιμης Ανάπτυξης της Ελλάδας.

Αυτή η Βιώσιμη Ανάπτυξη έχει λυδία λίθο της, την κατοχύρωση και την ανάδειξη της πατρίδας μας, σε Οικολογικό και Πολιτισμικό Απόθεμα της Ευρώπης.

Άλλωστε ο ίδιος ο καταμερισμός και ο χωροταξικός σχεδιασμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα κράτη - μέλη, προβλέπει την ύπαρξη και τη διασφάλιση των «Ζωνών του Ήλιου» και των «Περιοχών Ιστορίας και Πολιτισμού». Για τούτο η Ελλάδα έχει χρέος να αξιοποιήσει όλα ακριβώς τα συγκριτικά πλεονεκτήματά της, ως προς τη φύση της, αλλά και τον πολιτισμό.

Μία σύγχρονη αντίληψη δεν θεωρεί τους φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους, μεμονωμένα τουριστικά αξιοθέατα για ενδημούντες ή περαστικούς, αλλά γνήσια συστατικά της φυσιογνωμίας του συγκεκριμένου τόπου.

Σε συνδυασμό μάλιστα με την ιστορία και τις τοπικές παραδόσεις δημιουργείται ένα «κεφάλαιο», το οποίο είναι σαφές και ενισχύει τη συνείδηση του πληθυσμού, αλλά και με κατάλληλη προβολή προς τα έξω, αποτελεί αναντίρρητη πρόκληση για «εξευρένηση». Τα οικονομικά κίνητρα, αλλά και ο αναγκαίος προγραμματισμός και η εκτέλεση έργων υποδομής, μπορούν να συμβάλουν στην ορθολογική και εναλλακτική ανάπτυξη ορισμένων περιοχών.

Οι επιμέρους στόχοι είναι οι εξής:

- η αναβάθμιση της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής,
- η τόνωση της απασχόλησης,
- ο επηρεασμός του καταναλωτικού προτύπου προς όφελος παραδοσιακών προϊόντων,
- η ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας,
- η διευκόλυνση της επαφής με τους ποικίλους μηχανισμούς χρηματοδοτήσεων,
- η ισορροπημένη συνεργασία ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, μέσα στο πλαίσιο μελετημένων επιχειρησιακών προγραμμάτων.

Αξίζει να υπενθυμίσω ότι ως αναγκαία προβάλλει πια και η αποτελεσματική «δικτύωση» των φορέων μιας περιοχής, με ανάλογους τοπικούς ή και διεθνείς. Έτσι, ταυτόχρονα, προστατεύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, αλλά και εξασφαλίζεται η ένταξή της σε ένα λειτουργικά ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον.

Είναι πεποίθησή μου ότι οι τοπικές κοινωνίες δεν θα πρέπει να είναι παθητικοί αποδέκτες των αποφάσεων που λαμβάνονται σε άλλα κέντρα. Χρειάζεται επειγόντως, η ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τους ίδιους τους άμεσα ενδιαφερομένους. Οι τοπικές αρχές, πρωταρχικά, αλλά και η κεντρική Διοίκηση, καλούνται βέβαια, να υλοποιήσουν ό,τι τους αντιστοιχεί.

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, στη συγκεκριμένη περίπτωση, ενέταξε έγκαιρα στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης κονδύλια ύψους 480 εκατομμυρίων δραχμών. Ολοκληρώθηκε και η μελέτη:

«Αντιμετώπιση ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και σύστημα λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής του Αμβρακικού Κόλπου και της ευρύτερης περιοχής του».

Ήδη υπεγράφη και νέα Προγραμματική Σύμβαση, ύψους 250 εκατομμ. δρχ. μεταξύ ΥΠΕΧΩΔΕ, αρμοδίων Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων και ΕΤΑΝΑΜ.

Ελπίζω ότι με τη δημιουργική συμβολή όλων, θα δρομολογηθούν σύντομα τα προγραμματισθέντα έργα και θα περατωθούν πολύ πριν τα τέλη του '99.

Η αιεφόρος, η βιώσιμη ανάπτυξη, αυτή που απαραίτητη είναι συμβατή με το περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές, επιτάσσει τις διεπιστημονικές προσεγγίσεις, τις πολύπλευρες συνεργασίες, τον παραγωγικό συνδυασμό ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, την ενθάρρυνση της συμμετοχής, όχι μόνο στους συλλογικούς και αντιπροσωπευτικούς θεσμούς, αλλά και στο πρωτοπόρο Οικολογικό Κίνημα, την ενεργοποίηση των φορέων, αλλά και των πολιτών, με βασικούς πρωταγωνιστές τους νέους.

Όλα αυτά δυναμώνουν πολλαπλασιαστικά και με τη

ζωτική συνδρομή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ενημέρωσης και Πληροφόρησης.

Θέλω μάλιστα, μ' αυτή την ευκαιρία, να ανακοινώσω την απόφαση της UNESCO και των συναρμοδίων ελληνικών φορέων, με επικεφαλής το Υπουργείο Περιβάλλοντος, να διοργανώσουν τη Διεθνή Διάσκεψη: «Περιβάλλον και Κοινωνία Εκπαίδευση και Ενασθητοποίηση των Πολιτών για την Αειφορία», τον προσεχή Δεκέμβριο στην «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997».

Ειδικοί επιστήμονες και από τις 5 ηπείρους θα προβληματοστούν στη Θεσσαλονίκη, πάνω στο καιρίο θέμα της συμβολής της (περιβαλλοντικής) εκπαίδευσης στην παγκόσμια και εθνική προσπάθεια, για την επίτευξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Αρκετά χρόνια μετά από άλλες εξίσου αξιοσημείωντες παγκόσμιες διοργανώσεις. Ακριβώς δηλαδή, ύστερα από 20 έτη από την Τυφλίδα και 10 από τη Μόσχα.

Είναι σαφές. Πρέπει να προχωρήσουμε με γοργά βήματα για την επίτευξη των στόχων.

Το στοίχημα με τον Αμβρακικό

του Θεόδωρου Κολιοπάνου

Η παρουσία μου εδώ σημαίνει για μένα κάτι παραπάνω από μια απλή συμμετοχή σ' ένα συνέδριο. Γεννήθηκα κι έζησα σ' αυτή εδώ την περιοχή, γνώρισα τις ομορφιές και τα προβλήματά της, αρκετές φορές προσπάθησα με πολλούς από σας να βρούμε λύσεις, άλλοτε τα καταφέραμε κι άλλοτε όχι.

Σήμερα, συγκεντρωθήκαμε σ' αυτή εδώ τη φωλιά του Χρόνου και της Ιστορίας για να συζητήσουμε πιθανές κοινές δράσεις μας, για μια ολοκληρωμένη και αιεφόρο διαχείριση του οικοσυστήματος του Αμβρακικού Κόλπου.

Νιώθουμε την παγωνιά της ευθύνης, αλλά και τη θαλπωρή της ελπίδας.

Ευθύνη, γιατί αντικείμενό μας είναι ένα πανάρχαιο και πολύ ευαίσθητο μνημείο της φύσης κι ο μεγαλύτερος σήμερα υγρότοπος της Ελλάδας.

Ελπίδα, γιατί στην πρωτοπορία αυτής της προσπάθειας βρίσκονται τα Πνευματικά Ιδρύματα της χώρας, εκλεγμένοι τοπικοί άρχοντες, ανιδιοτελείς επιστήμονες, περιβαλλοντικές οργανώσεις, άνθρωποι που μοχθούν καθημερινά στην περιοχή γύρω από τον Κόλπο και βέβαια το Υπουργείο ΠΕΧΩΔΕ.

Η ποικιλία των οικοσυστημάτων της περιοχής και η σημαντικότητα των υγροτόπων του περιβάλλοντος χώρου οδήγησαν τη χώρα μας στην προστασία της ευρύτερης περιοχής του Αμβρακικού Κόλπου ως υγροβιότοπου διεθνούς ενδιαφέροντος κατά τη Σύμβαση Ramsar, ως τόπου προστασίας της ορνιθοπανίδας κατά την οδηγία 79/409/ΕΕ για τη διατήρηση των αγρίων πτηνών και ως οικοτόπου ευρωπαϊκής σημασίας κατά την ευρωπαϊκή οδηγία 92/43/ΕΕ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς

και της άγριας πανίδας και χλωρίδας.

Λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα και σπουδαιότητα των υγροτόπων του Αμβρακικού και εκτιμώντας τις πιέσεις και επιπτώσεις που ασκούνται στο περιβάλλον της περιοχής μας, το ΥΠΕΧΩΔΕ έχει αρχίσει από νωρίς προσπάθεια για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και τη διατήρηση - ανάδειξη των οικοσυστημάτων που υπάρχουν στην περιοχή.

Στόχος του είναι να διαμορφώσει και να προτείνει τους περιβαλλοντικούς όρους διαχείρισης κάθε τμήματος του Αμβρακικού, βοηθώντας έτσι τα συναρμόδια Υπουργεία και την Τοπική Αυτοδιοίκηση να βρουν τις αναπτυξιακές λύσεις που ταιριάζουν στα δεδομένα της περιοχής. Άμεσος

Ο Θ. Κολιοπάνος είναι Υφ. ΠΕΧΩΔΕ. Το κείμενο αποτελεί την ομιλία του κατά την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου, το οποίο πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του.

στόχος μας είναι να ενισχυθεί η προσπάθεια που γίνεται στον τομέα «περιβάλλον», ώστε να διαμορφωθούν ρεαλιστικοί και συγκεκριμένοι τρόποι προστασίας του οικοσυστήματος της περιοχής.

Στην προσπάθεια αυτή λαμβάνεται υπόψη το σύνολο των δεδομένων και προτάσεων προηγουμένων μελετών, ο προσδιορισμός των δραστηριοτήτων που πιθανόν να ευνοούν την περιοχή, χωρίς να αμελείται η κοινωνική υποδομή και να παραβλέπονται οι κοινωνικές και αναπτυξιακές ανάγκες του χώρου.

Πεποίθησή μας είναι ότι μια τέτοια, ας πούμε «οικολογική» προσέγγιση, όχι μόνο δεν εξαιρεί τις ανθρώπινες δραστηριότητες, αλλά πολύ συχνά τις εντάσσει στην όλη αναπτυξιακή διαδικασία αφού τις αντιμετωπίζει ως απαραίτητο συστατικό που εξυπηρετεί τις φυσικές διεργασίες.

Σ' αυτή τη λογική σκέψη το ΥΠΕΧΩΔΕ ενέταξε την «Διαχείριση και προστασία του Αμβρακικού» στο Β' Κ.Π.Σ. με προϋπολογισμό 480 εκατ. δρχ.

Ήδη υπεγράφη και η νέα προγραμματική σύμβαση ύψους 250 εκατ. δρχ. μεταξύ ΥΠΕΧΩΔΕ, Ν. Αυτοδιοικήσεως και ETANAM για την υλοποίηση των δράσεων, όπως προβλέπονται στο αντίστοιχο Τεχνικό Δελτίο.

- Η αξιοποίηση, ολοκλήρωση και λειτουργία της υποδομής που έχει ήδη κατασκευασθεί από το ΥΠΕΧΩΔΕ, αλλά και το πρόγραμμα ACE και Leader.

- Η προώθηση της προστασίας της φύσης.

- Η ανάδειξη της περιοχής.

- Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση στις οικολογικές αξίες.

- Η δυνατότητα στους ανθρώπους της περιοχής να εμπλακούν ενεργά στην προστασία της φύσης,

είναι θεμελιακοί στόχοι του προγράμματος.

Τέλος, το Υπ. Γεωργίας, από το πρόγραμμα Αλιείας, χρηματοδότησε πρόσφατα την περιοχή για μια σειρά έργων ύψους 1,5 δισ. δρχ.

Οι εισηγητές που θα ακολουθήσουν, είμαι βέβαιος ότι θα αναφερθούν στις δυσμενείς επιπτώσεις από τη ληστροική, πολλές φορές, εκμετάλλευση των πόρων της περιοχής στα γεωργικά εδάφη, στα γλυκά νερά, στον χερσαίο χώρο, στον θαλάσσιο χώρο.

Αυτό είναι μια πραγματικότητα. Μια πραγματικότητα που στο μέλλον πρέπει ν' αντιμετωπισθεί με σκληρά, αλλά και αποτελεσματικά μέτρα.

Μέτρα που θα διορθώνουν τα λάθη του παρελθόντος και θ' αποτρέπουν καινούργια.

Στην περιοχή του Αμβρακικού μπορούν να ζήσουν ευτυχημένα, με ηρεμία και γαλήνη, ο γεωργός, ο ψαράς, ο κτηνοτρόφος, ο επιχειρηματίας, γιατί όχι κι ο κυνηγός.

Δεν υπάρχει χώρος μόνο για κάποιους που στο όνομα της «ανάπτυξης» ή και της «ανταγωνιστικότητας» θέλουν να ικανοποιήσουν την απληστία τους για πλουτισμό, γι' αυτούς που μοναδικός τους Θεός είναι ένας, το κέρδος.

Αυτή την ηθική επιταγή αναλαμβάνει να διασφαλίσει το ανθρώπινο δυναμικό γύρω από τον Αμβρακικό, με τις παραγωγικές και διοικητικές του δομές και εκπροσωπήσεις.

Αυτό το στοιχείο άρχισε να τρέχει από τον περασμένο χρόνο, όταν το ΥΠΕΧΩΔΕ με σας, υπέγραψε την Προγραμματική Σύμβαση.

Σ' αυτή την προσπάθεια, οδηγός - σύμβουλος και βοηθός θα είναι οι σκέψεις και τα συμπεράσματα αυτού του Συνεδρίου.

Είμαστε και πάλι όλοι εδώ

του Νικόλαου Μαρκάτου

Η αναγκαιότητα προστασίας και ανάπτυξης του Αμβρακικού Κόλπου, ενός από τους σπουδαιότερους υδροβιότοπους της Ελλάδας, αλλά και της Ευρώπης, φάνηκε κάποια χρόνια πριν, όταν ανατέθηκε σε μελετητικά γραφεία να πραγματοποιήσουν μελέτη για στήριξη της περιοχής και αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, με γνώμονα την προστασία και το σεβασμό του Περιβάλλοντος.

Η διστορική ομογένεια του τόπου ενισχύει την ιδιότητα αισθητική και ποιητική του υπόστασης. Οι αρχαιολογικοί χώροι, τα κάστρα και οι ερειπωμένοι φάροι του Αμβρακικού μαζί με τα εγκατελειμμένα παλαιά τελωνεία, τα ξωκλήσια και τα ψαροχώρια του, ως ίχνη ανθρώπινης παρουσίας, σημαίνουν κύρια την ηθική ανάγκη ένταξης των νέων οικήσεων στην αλήθεια ενός κόσμου που χάνεται.

Ήταν περίπου το 1984, όταν τελείωσε η πιο εμπειριστωμένη μελέτη που έχει γίνει για τον Αμβρακικό, γνωστή ως «Μελέτη - Παταγιάννη», από το γραφείο στο οποίο ανήκε η ομάδα που την εκπόνησε.

Ο καθηγητής Ν. Μαρκάτος, είναι Πρόεδρος Ε.Μ.Π., Πρόεδρος του 2^{ου} Συνεδρίου για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού. Το κείμενο αποτελεί το χειρτογράμμο που απηύθυνε κατά την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου.

Η τότε επιστημονική διευθύντρια του ΚΕΠΕ κα Λούκα Κατσέλη, πήρε την πρωτοβουλία να συγκεντρώσει τους Νομάρχες Άρτας, Πρεβέζης και Αιτωλοακαρνανίας, για να βρεθεί τρόπος ενιαίας αντιμετώπισης των προβλημάτων του Αμβρακικού και να γίνουν προτάσεις ανάπτυξης της περιοχής. Η πρωτοβουλία αυτή της κας Κατσέλη, βρήκε σύμφωνο τον τότε Υπουργό Εθνικής Οικονομίας κ. Γεράσιμο Αρσένη και έτσι δημιουργήθηκε μια ομάδα στο ΚΕΠΕ, η οποία μετά από μελέτη όλων των μελετητικών προσπαθειών που είχαν γίνει για τον Αμβρακικό, κατέληξε σ' ένα κείμενο Προγραμματικής Σύμβασης.

Η ιστορική αυτή σύμβαση υπογράφεται στην Άρτα το 1985, ενώ μετά την υπογραφή της το ΚΕΠΕ δημιουργεί την ομάδα Αμβρακικού, με Πρόεδρο την ερευνήτρια κα Καλλιόπη Παχάκη. Η ομάδα αυτή το 1987 καταλήγει σ' ένα πεντάτομο έργο με τίτλο: «Πρόγραμμα Αμβρακικού» και το 1989 ιδρύεται η ETANAM, με σκοπό να αποτελέσει όργανο διαχείρισης και τεχνικής στήριξης της όλης προσπάθειας.

Τα προβλήματα όμως στήριξης της περιοχής και αναβάθμισης της ποιότητας ζωής των κατοίκων, με γνώμονα την προστασία και το σεβασμό του περιβάλλοντος, συνέχισαν να υπάρχουν.

Το 1995, ζητήθηκε η υποστήριξη του Πολυτεχνείου και έτσι το Πολυτεχνείο ανταποκρινόμενο στο αίτημα τοπικών φορέων, οργάνωσε με το Δήμο Βόνιτσας και σε συνεργα-

οία με το ΚΕΠΕ, το 1ο Συνέδριο, με τίτλο «Νότιος Αμβρακικός: Οικονομική Ανάπτυξη και Περιβαλλοντική Προστασία». Το Συνέδριο αυτό, με το οποίο παράλληλα ένα Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, έδωσε την κατεύθυνση του οφειλόμενου σεβασμού και της ευαισθησίας σε κοινωνικά προβλήματα και με την εμπειρία και τις γνώσεις των μελών του μετείχε ενεργά σε εθνικές αναπτυξιακές διαδικασίες, σημείωσε εξαιρετική επιτυχία. Γύρω στις 45 εισηγήσεις ειδικών και περίπου 200 συνέδριοι, τοπικοί αλλά και από άλλες περιοχές της χώρας, για 3 μέρες αντάλλαξαν απόψεις και διαμόρφωσαν ένα τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων που απασχολούν τον Αμβρακικό Κόλπο και τις παράκτιες περιοχές του. Κυρίως έδειξε στους τοπικούς παράγοντες ότι δεν είναι μόνοι στην καθημερινή πάλη για βελτίωση της ποιότητας ζωής και αρμονική συνύπαρξη της αναπτυξιακής διαδικασίας με την προστασία του σημαντικότερου πλουτοπαράγωγικού πόρου, που είναι ο Αμβρακικός, και πως υπάρχει διάθεση και έμπρακτη προσπάθεια να τους παρασχεθούν οι γνώσεις και τα κίνητρα για αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπινου παράγοντα με το εξαιρετικά σπάνιο και σημαντικό για τον τόπο οικολογικό στοιχείο.

Τότε υποσχεθήκαμε να οργανώνουμε κάθε δύο χρόνια το Συνέδριο αυτό σε μια πόλη γύρω από τον Αμβρακικό, ως έμπρακτη απόδειξη του συνεχούς ενδιαφέροντος του Ε.Μ. Πολυτεχνείου για τα προβλήματα του σημαντικότερου υφόστους της χώρας και την αναπτυξιακή προσπάθεια των τοπικών φορέων.

Τώρα, δύο χρόνια μετά, τυχαίνει πάλι σε μένα η τιμή να προεδρεύσω στο 2^ο Συνέδριο για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού Κόλπου, το οποίο ο νομός και η πόλη της Άρτας, έχουν την καλωσύνη να φιλοξενούν.

Στα δύο χρόνια που πέρασαν, κάποια πράγματα μπόρεσαν να υλοποιηθούν και σαφώς υπάρχουν πολλές εκκρεμότητες για να γίνουν και άλλα. Εκείνο που θέλω να τονίσω είναι ότι δεν μειώθηκε το ενδιαφέρον και το πάθος μας ούτε η επιμονή μας απόηχο, σε κάτι που όλοι πιστεύαμε.

Στο σημερινό 2^ο Συνέδριο για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού Κόλπου, η συμμετοχή του επιστημονικού και τεχνικού δυναμικού της χώρας είναι εντονότερη. Τώρα συνεργάζονται 8 φορείς, οι οποίοι εκπροσωπούν την κεντρική κυβέρνηση, την Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση και Έρευνα, τους τοπικούς εκλεγμένους φορείς. Πάνω από 60 εισηγήσεις ειδικών θα δώσουν την αφορμή να αναζητήσουμε μαζί επιστημονικά τεκμηριωμένες ιδέες, προτάσεις και τρόπους υλοποίησης, στα πλαίσια προστασίας του περιβάλλοντος και ανάπτυξης του αγροτικού χώρου.

Είμαστε και πάλι όλοι εδώ. Εκπαιδευτικά ιδρύματα, κρατικοί φορείς, τοπική αυτοδιοίκηση, ερευνητές, μελετητές, άνθρωποι της τέχνης, σε μια προσπάθεια αναζητήσης επιστημονικά τεκμηριωμένων ιδεών και προτάσεων, στα πλαίσια της πολιτικής για περιβαλλοντική προστασία της περιοχής, για προστασία των παραδοσιακών στοιχείων της και ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Αν εξετάσει κανείς τις ενότητες του Συνεδρίου, θα διαπιστώσει ότι ακολουθείται μια εννοιολογική σειρά που ξεκινάει από την ιστορική τοποθέτηση του προβλήματος, ανατρέχει στην εξέλιξη του, αριθμεί τις παραμέτρους του, κάνει συρράξεις με ανάλογες περιπτώσεις του εξωτερικού και του εσωτερικού και επιχειρεί να μεταφέρει την εμπειρία και των άλλων περιοχών.

Είναι δηλαδή η προσέγγιση του θέματος, μια σφαιρική θεώρηση, εφόσον το συνέδριο φιλοδοξεί να δώσει πρακτικά συμπεράσματα εφαρμογών και όχι θεωρητικές επιστημονικές και μόνο διαπιστώσεις. Οι θεωρήσεις αυτές είναι

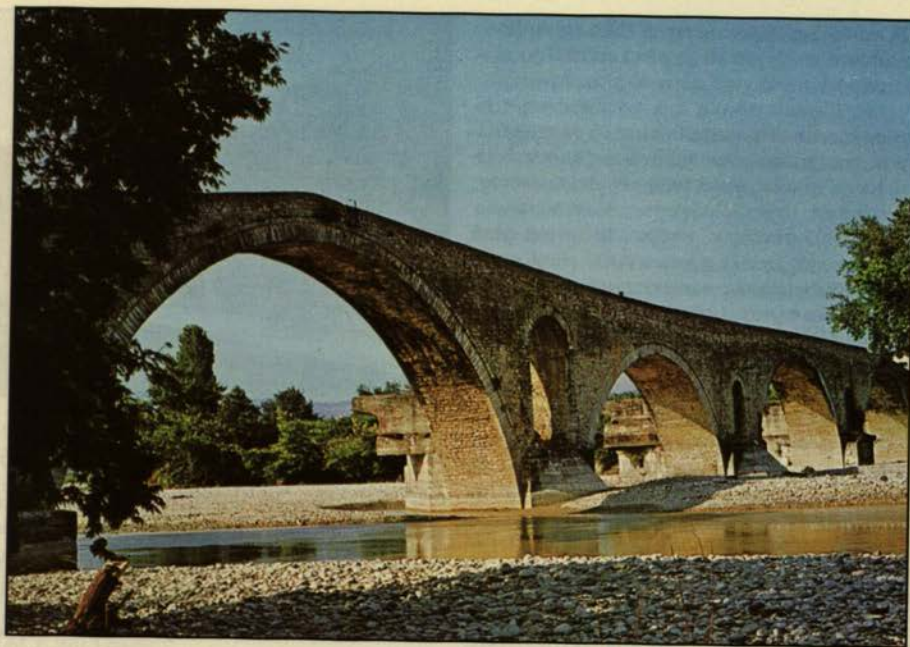
απαραίτητες και συμπληρώνουν την τεχνοκρατική εξέταση, η οποία βλέπει τη μεθοδολογία ανάπτυξης και ταυτόχρονα προστατεύει και αναβαθμίζει το περιβάλλον.

Το Πολυτεχνείο δεν φιλοδοξεί να υποκαταστήσει τους τοπικούς φορείς. Εμείς πιστεύουμε ότι η διαχείριση του Αμβρακικού Κόλπου και η μετεξέλιξη της προστασίας του περιβάλλοντος σε αναπτυξιακό μοχλό της περιοχής, είναι βεβαίως, μέλημα του κράτους, το οποίο πρέπει να θεσμοθετήσει ένα ευρύ πλαίσιο διαχείρισης του Αμβρακικού, αλλά κύρια των τοπικών φορέων. Κατανοούμε βέβαια τα προβλήματα συντονισμού των δράσεων μιας περιοχής, η οποία βρίσκεται ανάμεσα σε δύο περιφέρειες, τρεις νομούς και πέντε τουλάχιστον δήμους (σύμφωνα με το Πρόγραμμα «Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»). Η φιλοδοξία μας είναι να βοηθήσουμε με τις ιδέες μας, την τεχνογνωσία μας και το βάρος μας, όπου χρειάζεται, το συντονισμό των προσπαθειών, την ανάπτυξη μιας, ας μου επιτραπεί ο αδόκιμος όρος «Αμβρακικής Συνειδήσης» και την ευδόωση των προσπαθειών των ανθρώπων του τόπου για το καλό της περιοχής, αλλά και ολόκληρης της χώρας.

Πιστεύω ότι στην προσπάθεια αυτή για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού Κόλπου, η συμμετοχή του Ε.Μ.Π. και η ειλικρινής και ζωηρή επιθυμία του να βοηθήσει, θα έχουν αποτέλεσμα την ευδόωση των σχεδίων για το καλό του πληθυσμού της μείζονος περιοχής, αλλά και ολόκληρης της χώρας. Άλλωστε, με αυτό το ενδιαφέρον και τη σύμπραξη σε έργα σημαντικά, για την κοινωνία και τη χώρα, καταξιώνουμε την παρουσία μας ως δασκάλων, στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και παρέχουμε στους σπουδαστές την ουσιαστική μόρφωση και ευαισθησία.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά πρώτα τον Υφ. ΠΕΧΩ ΔΕ κ. Θόδωρο Κολιοπάνο, υπό την αιγίδα του οποίου τελεί το Συνέδριο μας, τους χορηγούς, το ΥΠΕΧΩΔΕ, τους άλλους συνδιοργανωτές το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τα ΤΕΙ Ηπείρου, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Άρτας, τον Δήμο Άρταίων, την ΤΕΔΚ και την ΕΤ.ΑΝ.ΑΜ., τα μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής για το βαρύ έργο της κρίσεως των εισηγήσεων, τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής που μόχθησαν για την πραγματοποίηση αυτού του Συνεδρίου, τους εισηγητές που ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμά μας και όλους εσάς για το ενδιαφέρον σας. Ιδιαίτερα αισθάνομαι υποχρεωμένος να αναφέρω την πολύτιμη συμπαράσταση του Νομάρχη Άρτας Χρήστου Παπαγεωργίου και του Δημάρχου Άρταίων Κωνσταντίνου Βάγια, που μοχθούν για την ανάπτυξη της περιοχής και χάρις την ενεργή βοήθεια των οποίων πραγματοποιείται αυτό το Συνέδριο. Τους ευχαριστώ θερμά και για την άφογη φιλοξενία μας και για τη διάθεση πανάξιων συνεργατών τους στην οργάνωση όλης αυτής της προσπάθειας.

Περιβαλλοντική πολιτική και ευθύνες

του Κωνσταντίνου Χ. Βάγια

Φιλοξενούμε σήμερα στην Άρτα, την πόλη των θρύλων και των παραδόσεων, στην πόλη όπου αναπτύχθηκαν σπουδαίοι πολιτισμοί, κορυφαίες προσωπικότητες της χώρας μας, από τις οποίες αναμένουμε να μας καθοδηγήσουν με τις γνώσεις τους, έτσι ώστε, στην αναπτυξιακή διαδικασία και προσπάθεια της περιοχής μας, να μην υποβαθμίσουμε ούτε αλλοιώσουμε το περιβάλλον.

Θα συμφωνείτε, ελπίζω μαζί μου, ότι καθώς ο αιώνας μας βαδίζει, προς το κλείσιμό του, τα περιβαλλοντικά προβλήματα αποκτούν όλο και μεγαλύτερη βαρύτητα και παγκόσμια εμβέλεια. Η αλλαγή του κλίματος, η εξάντληση του όζοντος, η μείωση της βιοποικιλότητας, η αποδάσωση, η ενεργειακή κρίση, απειλούν πλέον την οικολογική ισορροπία ολόκληρου του πλανήτη.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο καλούμεθα να προσαρμόσουμε την περιβαλλοντική μας πολιτική και να αναλάβουμε τις ευθύνες μας απέναντι στον Αμβρακικό, στο σπάνιο αυτό σύστημα υγροβιοτόπων διεθνούς σημασίας, που όμως χρειάζεται επείγοντως προστασία από τις επιδράσεις της εντεινόμενης οικονομικής δραστηριότητας, τόσο για λόγους σεβασμού γενικότερων περιβαλλοντικών αξιών, όσο και για τη διατήρηση του Αμβρακικού ως ένα πολύτιμο φυσικό πόρο, που προσφέρεται, για μεγάλης κλίμακας αλιευτική ανάπτυξη προς όφελος της τοπικής, αλλά και της εθνικής οικονομίας.

Αν επιχειρήσουμε να συνοψίσουμε το περιβαλλοντικό πρόβλημα της περιοχής, θα διαπιστώσουμε ότι ο Αμβρακι-

κός είναι ένας κλειστός και ρηχός κόλπος με πολύ αργό ρυθμό ανανέωσης των υδάτων, ο οποίος υποβαθμίζεται ως οικοσύστημα από τις επανειλημμένες επεμβάσεις στο υδρολογικό του ισοζύγιο (εγγειοβελτιωτικά, υδρευτικά, ενεργειακά έργα) και από τη διαρκή απορροή σ' αυτόν των αποβλήτων της εντεινόμενης οικονομικής δραστηριότητας της γύρω περιοχής.

Δεν είναι στις προθέσεις μου να υποκαταστήσω τους ειδικούς και να χορηγήσω αγωγή για την αποφυγή της καταστροφής της περιβαλλοντικής αξίας του Αμβρακικού, αλλά και του ίδιου του αναπτυξιακού πόρου.

Εκείνο όμως που με έμφαση και περηφάνεια σημειώνω, είναι ότι ο Δήμος Αρταίων, με υψηλό αίσθημα ευθύνης, πρώτος απ' όλους τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οι οποίοι περιβάλλουν τον Αμβρακικό, εγκατέστησε πλήρες δίκτυο ελέγχου των αποβλήτων του, με βιολογικό καθαρισμό, που σήμερα επεξεργάζεται σε δεύτερο βαθμό τα αστικά λύματα, έχοντας απόδοση καθαρότητας 97% και ήδη έχει ξεκινήσει τη διαδικασία για τριτοβάθμια επεξεργασία, ενώ παράλληλα έχει ολοκληρωθεί στην πόλη κατά 80% το αποχετευτικό δίκτυο.

Για να επιτευχθεί ο στόχος της αιφροδικής ανάπτυξης οφείλουμε όλοι μας να αυτοδεσμευτούμε με σκοπό την προστασία του Αμβρακικού, ώστε σε πρώτο στάδιο η περιβαλλοντική ασέλγεια να καταστεί ελεγχόμενη και στη συνέχεια να εκλείψει.

Για να γίνει όμως αυτό δυνατόν, θα πρέπει να προσδιορίσουμε το σημείο ισορροπίας, μεταξύ κόστους και ωφέλειας στην περιβαλλοντική μας συμπεριφορά.

Τέλος, για άλλη μια φορά εύχομαι στους υψηλούς καλεσμένους μας, καλή παραμονή στη φιλόξενη πόλη μας, το τριήμερο αυτό.

Ο Κ. Βάγιας είναι Δήμαρχος Αρταίων. Το κείμενο αποτελεί την ομιλία του κατά την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου.

Αμβρακικός Κόλπος και υγρότοποι διεθνούς σημασίας της Ελλάδας:

Μέσα επικοινωνίας και δράσης για την ίδρυση και λειτουργία
πραγματικά προστατευόμενων περιοχών

της Ράνιας Σπυροπούλου

A. Η εμπειρία από τις προηγούμενες δράσεις για τη διατήρηση των υγροτόπων σε επίπεδο χώρας.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 που συμπίπτει με την ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η Ελληνική Πολιτεία προδιαγράφει ορισμένες αρχές για την προστασία και διαχείριση των υγροτόπων διεθνούς ενδιαφέροντος, των οποίων η υλοποίηση είναι εξαιρετικά αργή και δυσχερής. Με αυτά τα δεδομένα, τα κύρια προβλήματα των ήδη κηρυγμένων προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, συνοψίζονται στα εξής:

- Η διαχείρισή τους δεν διέπεται από ενιαίο και ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο και συγκεκριμένους στόχους με τους οποίους να αξιολογείται.
- Οι πιέσεις για έργα υποδομής και οικονομικής ανάπτυξης στην προηγούμενη και την τρέχουσα δεκαετία, οδήγησαν ήδη σε συρρίκνωση των βιοτόπων και των ειδών.
- Η διοίκησή τους δεν περιλαμβάνει ειδικές υπηρεσίες στελεχωμένες από εξειδικευμένο προσωπικό, συνεπώς δεν υπάρχουν στοιχεία και εμπειρία από την παρακολούθηση και τις επιπτώσεις της υφιστάμενης διαχείρισης.
- Τα κοινωνικά και οικονομικά οφέλη από τη δημιουργία και τη λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών δεν είναι σαφή και αναγνωρίσιμα από την τοπική κοινωνία, αλλά και από το σύνολο του πληθυσμού της χώρας.

B. Η ειδική εμπειρία του Αμβρακικού

Ταυτόχρονα, η χρονική περίοδος αυτή σημαδεύεται από τη χρηματοδότηση έργων περιφερειακής ανάπτυξης, που σχεδιάζονται και σε τέτοιες ευαίσθητες περιοχές, όπως ο Αμβρακικός, το Μεσολόγγι, οι Πρέσπες, οι λιμνοθάλασσες της Θράκης, στα οποία αντιδρούν οι Υπηρεσίες Περιβάλλοντος και οι Περιβαλλοντικές Οργανώσεις. Μόλις το 1990, θεσπίζεται ο θεσμός της εκτίμησης των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και ο διάλογος αρχίζει να είναι οργανωμένος.

Η ιδιαιτερότητα της διαχείρισης του Αμβρακικού, συνίσταται στα εξής:

- Το αναπτυξιακό πρόγραμμα της περιοχής μελετήθηκε στη δεκαετία του 1980 με χρηματοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Δεν υπάρχει καμμία άλλη περιοχή υγροτόπων που να έτυχε τέτοιας ενδελεχούς μελέτης ως προς τη συμβατότητα ανάπτυξης και προστασίας.
- Μετά από την αποτυχία αποξηράνσεων των ελών στο Μεσολόγγι και τον Έβρο, το αναπτυξιακό ενδιαφέρον στον Αμβρακικό, βαθμιαία μετατοπίστηκε από τη δημιουργία νέας αγροτικής γης στις ιχθυοκαλλιέργειες. Η

αναπτυξιακή πολιτική που υιοθετήθηκε, στόχευε στην ανάπτυξη του τομέα αυτού, καθώς και της αλιείας, αλλά συμπεριέλαβε έργα υποδομής για άλλους παραγωγικούς κλάδους. Η Προγραμματική Σύμβαση περιέλαβε τελικά μόνο τους τομείς ανάπτυξης για τους οποίους μπορούσε να αναληφθεί δράση από υφιστάμενες Υπηρεσίες. Τα έργα αιχμής της Σύμβασης ολοκληρώθηκαν, όχι όμως και τα μεγάλα έργα υποδομής.

- Το ΚΕΠΕ, συνέχισε να εργάζεται στις πολιτικές ανάπτυξης της περιοχής και το 1989, δημοσιεύει κριτήρια επιλογής πολιτικών, βασισμένα στη διαπίστωση ότι κάθε είδος της επιθυμητής ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα στον Αμβρακικό, θα είχε σημαντικές επιπτώσεις στο προστατευόμενο οικοσύστημα. Έτσι η μόνη επιλογή είναι η επιβάρυνση της επιβάρυνσης που αναμενόταν να προκληθεί, με επεμβάσεις μικρότερης κλίμακας.
- Ως συμπέρασμα που μπορεί να θεωρηθεί ισχύον για όλους τους υγροτόπους διεθνούς σημασίας, η διατήρηση της φυσικής βλάστησης και των απειλούμενων ειδών ορνιθοπανίδας, δεν μπορεί να συμβιώσει με την επιθυμητή οικονομική εκμετάλλευση.
- Η θεσμοθέτηση των ζωνών προστασίας των υγροτόπων γίνεται το 1990 και είναι η πρώτη εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας, κάτω από την πίεση της εφαρμογής του αναπτυξιακού προγράμματος.
- Ο Αμβρακικός είναι η μόνη περιοχή στην Ελλάδα, που εφαρμόζεται ευρεία Προγραμματική Σύμβαση και ιδρύεται η ETANAM, που αργότερα αναλαμβάνει την υποστήριξη προγραμμάτων αγροτικής και περιφερειακής ανάπτυξης, όπως το Leader και αξιοποιεί την υπάρχουσα μελετητική και περιβαλλοντική εμπειρία.
- Η σύγκριση και κριτική που επιχειρήθηκε από τη μελέτη του BirdLife International και της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας το 1995, σχετικά με τα προγράμματα LEADER στην Ελλάδα και τη σχέση της Τοπικής Ανάπτυξης με τη διατήρηση της Βιολογικής Ποικιλότητας, κατέδειξε την ωριμότητα του προγράμματος του Αμβρακικού έναντι άλλων, σε ό,τι αφορά τους περιβαλλοντικούς στόχους του και την ετοιμότητα των δράσεων.

Γ. Το παρόν και οι προκλήσεις του μέλλοντος

Προστατευόμενη φυσική περιοχή είναι κάθε περιοχή μερσαία ή θαλάσσια, στην οποία ισχύουν περιοριστικά μέτρα για τη χρήση της γλωρίδας, της πανίδας και των οικοσυστημάτων από τους ανθρώπους, με κύριο ή και αποκλειστικό σκοπό τη διατήρηση των παραπάνω καθώς και τη διατήρηση του τοπίου (προσαρμογή από McNeely et al, 1990).

Οι δημόσιοι φορείς που αποκλειστικά ασχολούνται με το σχεδιασμό, την ίδρυση και τη λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα, είναι η Δασική Υπηρεσία στο Υπουργείο Γεωργίας (Εθνικοί Δρυμοί, Αισθητικά δάση, Μνημεία της φύσης, Καταφύγια θηραμάτων) και η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος στο ΥΠΕΧΩΔΕ (υγρότοποι Ραμσάρ, Θαλάσσια Πάρκα Αλοννήσου και Ζακύνθου, δάσος Δαδιάς, Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους).

Η έκταση των προστατευόμενων περιοχών, σήμερα, δεν

H P. Σπυροπούλου είναι Βιολόγος - Ωκεανογράφος, MSc στη Διατήρηση της Φύσης και εργάζεται στο ΥΠΕΧΩΔΕ στη Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού - Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος. Το κείμενο αποτελεί την εισήγησή της στο Συνέδριο για την Προστασία και Ανάπτυξη του Αμβρακικού.

Ξεπερνά το 1,5% της χερσαίας έκτασης της χώρας και ο αριθμός των επιστημόνων στο δημόσιο τομέα, που αποκλειστικά εργάζονται για τις προστατευόμενες περιοχές, είναι μικρότερος από 20 και βρίσκεται στην Αθήνα. Μετά το 1990, πάνω από εκατό άτομα, περίπου, εργάζονται σε Ιδρύματα και Περιβαλλοντικές Οργανώσεις, με αποκλειστικό αντικείμενο τη διατήρηση της φύσης και το 40% των ατόμων αυτών έχει άμεση σχέση με μία ή περισσότερες προστατευόμενες περιοχές.

Από την άλλη πλευρά, η διατήρηση της φυσικής βλάστησης και των απειλούμενων ειδών ορνιθοπανίδας των υδροτόπων, σημαίνει σχεδόν εξ ολοκλήρου, αποκλεισμό νέων δραστηριοτήτων και εντατικοποίησης χρήσεων του προστατευμένου χώρου και συχνά επιβάλλει μόνο συμβατές χρήσεις και δραστηριότητες στη γύρω του περιοχή. Πώς μπορεί να αξιοποιηθεί η κατάσταση αυτή προς όφελος της κοινωνίας και του περιβάλλοντος; Η οργάνωση και η ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών ως ένα Εθνικό, Μεσογειακό και Ευρωπαϊκό Δίκτυο, αποτελεί έναν τρόπο ανάπτυξης με αρκετά αναμενόμενα οφέλη (βλ. Πίνακα).

Το ΥΠΕΧΩΔΕ από το 1995 υιοθέτησε μια πολιτική συνεργασίας και επικοινωνίας με τους εμπλεκόμενους φορείς, για την οργάνωση των προστατευόμενων περιοχών με βάση τη διεθνή εμπειρία. Μαζί με τις παραδοσιακά αρμόδιες δημόσιες υπηρεσίες, οι νέοι εταίροι στην οργάνωση των προστατευόμενων περιοχών είναι η Τοπική και η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, οι Περιβαλλοντικές Οργανώσεις και ο Ιδιωτικός τομέας. Κάθε εταίρος έχει έναν ιδιαίτερο και διακριτό ρόλο και η πρώτη εφαρμογή άρχισε με την υπογραφή προγραμματικών Συμβάσεων. Η τελική μορφή της συνεργασίας αυτής αναμένεται αδρά να έχει τον παρακάτω χαρακτήρα:

- Ο **Δημόσιος Τομέας** συνεχίζει το νομοθετικό και κανονιστικό του έργο, καθώς και την εποπτεία της εφαρμογής των νόμων.
- Η **Αυτοδιοίκηση** εμπλέκεται ενεργά στη διαμόρφωση των πολιτικών ανάπτυξης και των έργων ανάδειξης των προστατευόμενων περιοχών και αναλαμβάνει μέρος της εφαρμογής.
- Οι **Περιβαλλοντικές Οργανώσεις** διαθέτουν τους εθελοντές και εμπειρογνώμονές τους, ασκούν κοινωνικό έλεγχο

και αναλαμβάνουν μέρος της εφαρμογής.

- Ο **ιδιωτικός τομέας** συμμετέχει στο μέτρο που οι δραστηριότητες είναι συμβατές με την προστασία και δημιουργούνται οι απαραίτητες συνθήκες ευαισθητοποίησης και βιώσιμης ανάπτυξης, επενδύοντας, αλλά και συνεισφέροντας οικονομικά στην προστασία.

Δ. Προτεραιότητες για την Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος του Αμβρακικού

Ήδη από το 1993, σε σχετική μελέτη του Πανεπιστημίου Αθηνών, έχουν περιγραφεί ορισμένες προτεραιότητες, ειδικά για την περιοχή του Αμβρακικού. Αυτές αφορούν τα εξής θέματα:

Οργάνωση και φύλαξη της προστατευόμενης περιοχής

- Ολοκλήρωση θεσμικού πλαισίου και έγκριση διαχειριστικού σχεδίου.

- Δημιουργία τοπικής Ειδικής Υπηρεσίας.

- Έγκριση προϋπολογισμού ενεργειών και λειτουργικών εξόδων.

• **Αντιμετώπιση άμεσων προβλημάτων υποβάθμισης του περιβάλλοντος**

- Ρύπανση υδάτινων αποδεκτών.

- Διατήρηση υδατικών πόρων.

- Ανεξέλεγκτη απόθεση απορριμμάτων.

- Υποβάθμιση του φυσικού τοπίου, απειλούμενων βιοτόπων και πληθυσμών απειλούμενων ειδών πανίδας.

• **Προώθηση φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών**

- Προώθηση νέων ή / και καθαρότερων τεχνολογικών εφαρμογών.

- Διατήρηση των παραδοσιακών ή / και συμβατών με τη διατήρηση της άγριας ζωής μεθόδων ψαρέματος στις λιμνοθάλασσες και τον Κόλπο.

- Εισαγωγή φιλικών προς το περιβάλλον γεωργικών, κτηνοτροφικών και αλιευτικών πρακτικών.

- Ανάπτυξη οικοτουριστικών δραστηριοτήτων.

Συμπέρασμα

Κατά τη γνώμη της γράφουσας, υπάρχει μια εξαιρετική δυνατότητα να οργανωθεί η προστατευόμενη περιοχή του Αμβρακικού, έτσι ώστε, να διασφαλιστεί, η εις το διηνεκές διατήρηση της φύσης και να υπάρξουν οφέλη για την τοπική κοινωνία. Η δυνατότητα οφείλεται αφ' ενός στη μακροχρόνη τριβή της τοπικής κοινωνίας με θέματα σχεδιασμού και πολιτικής και στην εφαρμογή προηγούμενων προγραμμάτων και αφετέρου στις διαθέσιμες χρηματοδοτήσεις για το θέμα αυτό.

Παράρτημα 1. Αρχές λειτουργίας προστατευόμενων περιοχών

Για τη λειτουργία μίας προστατευόμενης περιοχής είναι απαραίτητο να διατυπωθούν δύο είδη διαχειριστικών στόχων: οι **τεχνικοί** και οι **λειτουργικοί**.

Οι **τεχνικοί στόχοι**, συνήθως τίθενται με σαφήνεια στην αρχή του διαχειριστικού σχεδίου κάθε περιοχής και αφορούν:

- Την εφαρμογή των όρων προστασίας, δηλαδή την τήρηση περιορισμών και μέτρων για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και την αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος στις προστατευόμενες περιοχές.

- Την εφαρμογή ειδικών πρακτικών (ενέργειες / έργα διαχείρισης των βιοτικών και αβιοτικών παραμέτρων των οικοσυστημάτων),

- Τη συνεχή και συστηματική παρακολούθηση και έρευνα σημαντικών παραμέτρων των οικοσυστημάτων,

- Την εφαρμογή προγραμμάτων για την περιβαλλοντική

ενημέρωση του κοινού.

Οι λειτουργικοί στόχοι αντικατοπτρίζονται, συνήθως, σε ορισμένα κεφάλαια του ειδικού διαχειριστικού σχεδίου όπως:

- διοίκηση - λειτουργία επιτροπών,
- προϋπολογισμός,
- οργάνωση συστήματος επόπτευσης, ζώνωσης και κανονισμών λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής.

Πιν. 1: Οι λειτουργίες και τα οφέλη ενός συστήματος προστατευόμενων περιοχών

Ένα σύστημα προστατευόμενων περιοχών αποτελεί τον πυρήνα κάθε προγράμματος που στοχεύει στη διατήρηση της ποικιλότητας των οικοσυστημάτων, των ειδών και των φυσικών γενετικών αποθεμάτων, καθώς και στην προστασία των σημαντικών φυσικών περιοχών λόγω των εγγενών αξιών τους και λόγω της έμπνευσης και της αναψυχής που προσφέρουν.

Ένα σύστημα προστατευόμενων περιοχών διασφαλίζει:

- Τα φυσικά και ημιφυσικά οικοσυστήματα που είναι απαραίτητα για τη συντήρηση των οικολογικών λειτουργιών, τη διατήρηση των άγριων ειδών και των περιοχών με ιδιαίτερα υψηλή ποικιλότητα ειδών, την προστασία εγγενών αξιών και πηγών έμπνευσης και την υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας.
- Τα τοπία που έχουν σημαντική πολιτιστική αξία (συμπεριλαμβανομένων των τόπων που αναδεικνύουν αρμονικές σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και της φύσης), τα ιστορικά μνημεία και την πολιτιστική κληρονομιά σε δομημένες περιοχές.
- Την αιφόρο χρήση της χλωρίδας και της πανίδας σε ημιφυσικά οικοσυστήματα.
- Τις παραδοσιακές, αιφόρους χρήσεις των οικοσυστημάτων σε ιερές περιοχές ή σε περιοχές από τις οποίες εξαρτώνται άμεσα αυτόχθονες πληθυσμοί.
- Την αναψυχή και την εκπαίδευση σε φυσικά, ημιφυσικά και τεχνητά οικοσυστήματα.

Οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν να είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την ανάπτυξη όταν:

- Προστατεύουν το έδαφος και τα νερά σε περιοχές που παρουσιάζουν μεγάλη διάβρωση (π.χ. λόγω της καταστροφής ή υποβάθμισης της φυσικής βλάστησης), ιδιαίτερα σε απόκρημνες πλαγιές ορεινών λεκανών και σε όχθες ποταμών.
- Ρυθμίζουν ποσοτικά και ποιοτικά τη ροή του νερού, ιδιαίτερα μέσω της προστασίας υγροτόπων και δασών.
- Προστατεύουν τους ανθρώπους από φυσικές καταστροφές, όπως πλημμύρες και καταγίδες, ιδιαίτερα μέσω της προστασίας των δασών σε λεκάνες απορροής και των παραποτάμιων και παράκτιων υγροτόπων.
- Διατηρούν σημαντική φυσική βλάστηση σε εδάφη που από τη φύση τους έχουν χαμηλή παραγωγικότητα, δηλαδή εδάφη χαμηλής απόδοσης που δεν προσφέρονται για καλλιέργεια.
- Διατηρούν σημαντικά (από άποψης ποιότητας ή / και ποσότητας) γενετικά αποθέματα ή είδη που είναι σημαντικά για την ιατρική.
- Προστατεύουν είδη και φυτικούς ή ζωικούς πληθυσμούς που είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι στην ενόχληση από ανθρώπους.
- Αποτελούν κρίσιμο ενδιάμεσο για την αναπαραγωγή, διατροφή ή ανάπαυση συγκεκριμένων ειδών, τα οποία είτε τυγχάνουν εκμετάλλευσης από τον άνθρωπο, είτε είναι αποδημητικά ή απειλούμενα με εξαφάνιση.
- Προσφέρουν εισόδημα και θέσεις εργασίας, ιδιαίτερα από τον τουρισμό.

Προστασία και Αλιευτική Ανάπτυξη του Αμβρακικού Κόλπου

του Δρ. Γ. Πνευματικάτου

Στα πλαίσια αυτού του συνεδρίου που έχει ως βασικό στόχο τη διεύρυνση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της περιοχής του Αμβρακικού Κόλπου, θα προσπαθήσω για πολλοστή φορά να επισημάνω τις δυνατότητες που έχει η περιοχή ως προς το σκέλος της αλιευτικής και ιχθυοτροφικής αξιοποίησης της.

Όπως και άλλοτε είχα την ευκαιρία να επισημάνω, σε παρόμοια επιστημονικά συνέδρια και ημερίδες, ο Αμβρακικός Κόλπος με τις περιμετρικές λιμνοθάλασσες που διαθέτει, μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ένα απέραντο φυσικό ιχθυοτροφείο, ίσως από τα πιο αξιόλογα ευτροφικά θαλάσσια οικοσυστήματα της Μεσογείου.

Αυτό οφείλεται στις ιδιόμορφες οικολογικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή και ιδιαίτερα στα παλιρροιακά ρεύματα, στην υψηλή τροφική ικανότητα του Κόλπου, εξαιτίας της υψηλής περιεκτικότητας των υδάτων σε θρεπτικά άλατα, στην ποιότητα των γλυκών νερών που εκβάλλουν στον Κόλπο, στις ευνοϊκές κλιματολογικές και υδροβιολογικές συνθήκες που επικρατούν, κ.λπ. Γενικά μπορούμε να πούμε ότι το κλίμα, το περιβάλλον και οι κοινωνικές συνθήκες είναι εξαιρετικά ευνοϊκές για την εφαρμογή ενός επιβλητικού προγράμματος ανάπτυξης της ελεγχόμενης αλιευτικής παραγωγής με την εφαρμογή μεθόδων εκτατικής και ημιεντατικής εκτροφής ψαριών με το σύστημα της σύγχρονης ρυθμιζόμενης λιμνοθαλασσοκαλλιέργειας και μεθόδων εκτροφής εντατικού τύπου θαλασσιών ψαριών σε πλωτές και χερσαίες εγκαταστάσεις προς όφελος της οικονομίας της ευρύτερης περιοχής. Παράλληλα, με τα κατάλληλα μέτρα προστασίας και την εφαρμογή μιας σωστής αλιευτικής στρατηγικής, θα μπορούσε να αυξηθεί και η συλλεκτική αλιευτική παραγωγή.

Πράγματι, ο Αμβρακικός Κόλπος βρίσκεται στη βέλτιστη κλιματολογική λωρίδα της Μεσογείου, διαθέτει υδάτινες πηγές ευρείας κλίμακας άφθονες και άριστης ποιότητας, εύτροφα παράγια αβαθή υφάλμυρα υδροστάσια και κατοικείται από πληθυσμό φίλεργο και αφοσιωμένο στη γεωργία και την αλιεία.

Δυστυχώς όμως, ενώ οι παραπάνω ευνοϊκές προϋποθέσεις έχουν από πολλούς επισημανθεί και έχουν γίνει κατά καιρούς πολλές προσπάθειες και μελέτες για την αλιευτική και ιχθυοτροφική αξιοποίηση της μείζονος περιοχής του Αμβρακικού Κόλπου, ακόμη δεν έχει ξεκινήσει τίποτε το οργανωμένο, πλην ορισμένων αποσπασματικών έργων και ορισμένων πλωτών μονάδων εντατικής θαλάσσιας ιχθυοκαλλιέργειας, χάρις στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Αποτέλεσμα είναι να μείνει αναξιοποίητη, ίσως, η πιο πλούσια παραγωγική πηγή γενικά στο χώρο της αλιείας σ' ολόκληρη την επικράτεια. Όχι μόνο, αλλά η συνεχιζόμενη ρύπανση του Κόλπου με όλες τις δυσμενείς επιπτώσεις για τον ενάλιο πλούτο, καθιστά όλο και δυσκολότερη την αλιευτική αξιοποίηση της περιοχής, ενώ οι αλιευτικοί συνεταιρισμοί που υπάρχουν στην περιοχή, αντιμετωπίζουν καθημερινά όλο και μεγαλύτερα προβλήματα επιβίωσης αφού μειώνεται συνεχώς το αλιευτικό τους εισόδημα.

Πολλά βέβαια είναι τα αίτια αυτής της καθυστέρησης και δεν είναι του παρόντος να αναφερθούν. Στόχος αυτής της σύντομης εισήγησής μου είναι να προτείνω ορισμένα πρακτικά και άμεσα εφαρμόσιμα μέτρα, που κατά τη γνώμη μου, θα επιτρέψουν τη σταδιακή αλιευτική αξιοποίηση της περιοχής, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν θα μπορούσαν παράλληλα να δρομολογηθούν και ορισμένες άλλες δραστηριότητες. Γιατί φοβάμαι και εύχομαι να βγω ψεύτης, ότι το πρόβλημα της προστασίας και αξιοποίησης του Αμβρακικού Κόλπου, κινδυνεύει και πάλι να περιπλακεί σε ατέρμονες συζητήσεις, μελέτες και σχεδιασμούς, χωρίς πρακτικό αποτέλεσμα.

Οι άμεσες λύσεις που προτείνουμε, πηγάζουν ύστερα από προσωπική και μακροχρόνια έρευνα που διενήργησα στην περιοχή, με τη βοήθεια των αλιευτικών συνεταιρισμών από το 1979.

Οι δύο στόχοι άμεσης προτεραιότητας που πρέπει να αντιμετωπιστούν και από τους οποίους θα πρέπει να ξεκινήσει κάθε μελλοντικός σχεδιασμός ανάπτυξης της περιοχής, είναι: α) η προστασία του Κόλπου από τη ρύπανση και β) η ανάπτυξη της εκτατικής και ημιεντατικής ιχθυοκαλλιέργειας στις φυσικές λιμνοθάλασσες, που διαθέτει η περιοχή.

Ο πρώτος στόχος αποτελεί αντικείμενο των αρμοδίων φορέων που ασχολούνται με το πρόβλημα αυτό, οι οποίοι θα μπορούσαν σε σύντομο χρονικό διάστημα, αφού επισημάνουν τις πηγές ρύπανσης του Κόλπου, να προτείνουν άμεσα τα μέτρα που πρέπει να παρθούν για την αποτελεσματική προστασία του. Στο σημείο αυτό θα ήθελα ιδιαίτερα να τονίσω, ότι πάνω απ' όλα τα προβλήματα της περιοχής, εκείνο που κυριαρχεί, είναι η προστασία της ποιότητας του νερού. Μπορεί σήμερα οι συνθήκες να θεωρούνται ακόμη σχετικά καλές, εάν όμως θελήσουμε να εφαρμόσουμε μία σοβαρή και αποτελεσματική ιχθυοτροφική εκμετάλλευση, πρέπει άμεσα να θέσουμε σε ενέργεια προληπτικά αυστηρότατους κανονισμούς κατά της ρύπανσης. Συνεπώς, η προστασία του Κόλπου από τη ρύπανση, αποτελεί στόχο πρωταρχικής σημασίας και πρέπει να προηγηθεί παντός άλλου. Χωρίς την αποτελεσματική προστασία του Κόλπου από τη ρύπανση, οποιαδήποτε μορφή αλιευτικής αξιοποίησης της περιοχής είναι καταδικασμένη να αποτύχει.

Ο δεύτερος στόχος που αποτελεί και το κύριο αντικείμενο

Ο Δρ. Γ. Πνευματικάτος είναι καθηγητής Ιχθυολογίας του Α.Π.Θ.

νο της εισηγήσής μου, δηλαδή η ανάπτυξη της ιχθυοκαλλιέργειας στις φυσικές λιμνοθάλασσες που διαθέτει η περιοχή, η συνολική έκταση των οποίων είναι περίπου 100.000 στρέμματα, αποτελεί αντικείμενο υψίστης σημασίας και πρωταρχικής προτεραιότητας για την περιοχή, για τους εξής λόγους:

1. Με την αξιοποίηση των λιμνοθαλασσών θα αυξηθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα το αλιευτικό εισόδημα των συνεταιρισμών που εκμεταλλεύονται αυτούς τους χώρους. Αυτό θα έχει συνέπεια, να παραμείνουν στους ευαίσθητους αυτούς χώρους οι έμπειροι επαγγελματίες ψαράδες χωρίς την παρουσία των οποίων, λόγω της ιδιομορφίας που παρουσιάζει το αλιευτικό επάγγελμα, είναι καταδικασμένο να αποτύχει οποιοδήποτε πρόγραμμα ανάπτυξης της αλιείας. Η αλιευτική τέχνη δεν αποκτάται μόνο με θεωρητικές γνώσεις, αλλά χρειάζεται και εμπειρία που ούτε γράφεται ούτε διδάσκεται, αλλά αποκτάται με τη μακροχρόνια πείρα.

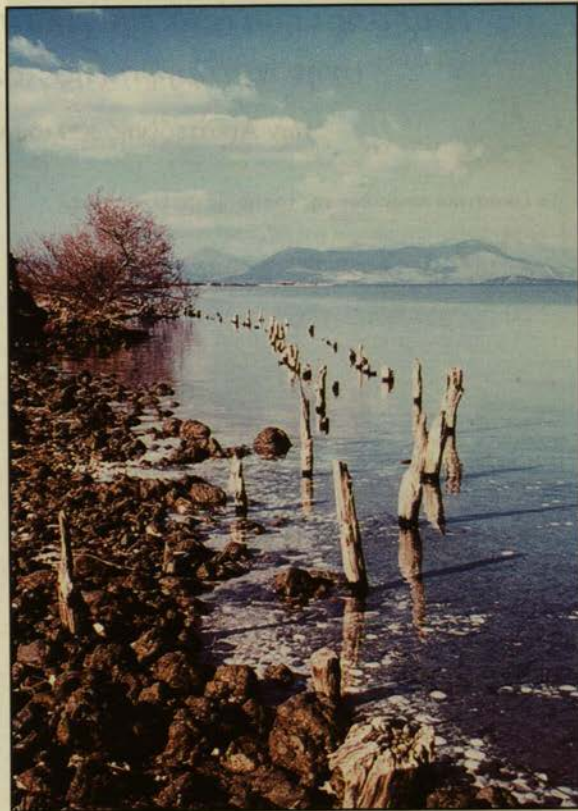
2. Η λιμνοθαλασσοκαλλιέργεια αποτελεί την πιο ήπια μορφή ανθρώπινης παρέμβασης, για την αύξηση της αλιευτικής παραγωγής.

3. Η υπάρχουσα σήμερα υποδομή από πλευράς έμπειρου ανθρώπινου δυναμικού θεωρείται ικανοποιητική για την επιτυχία αυτής της αλιευτικής δραστηριότητας, που αποτελεί και παράδοση για το λαό μας. Για την αύξηση της αλιευτικής παραγωγής θα απαιτηθούν όμως ορισμένα ιχθυοβελτιωτικά έργα.

4. Η εξασφάλιση γόνου από πληθώρα ιχθυογεννητικών σταθμών που σήμερα λειτουργούν στην Ελλάδα, εγγυάται την απαιτούμενη σπορά αυτών των φυσικών υδάτινων εκτάσεων, κάθε χρόνο. Έτσι, η ετήσια πρόσδοδος αυτών των φυσικών ιχθυοτροφείων είναι πια εξασφαλισμένη, γεγονός που αυτό ήταν αδύνατο πριν από λίγα χρόνια, δεδομένου ότι εξαρτάτο μόνο από τη φυσική άνοδο του γόνου από την ανοικτή θάλασσα, ανάλογα με τις εκάστοτε επικρατούσες καιρικές συνθήκες.

5. Με τον τρόπο αυτό αξιοποιούμε τις πλούσιες από τη φύση τους ιχθυοπαραγωγικές πηγές της περιοχής, χωρίς να εφαρμόζουμε τα υπερσύγχρονα συστήματα εντατικής εκτροφής, για την υλοποίηση των οποίων απαιτείται σοβαρή υποδομή, εξειδικευμένο επιστημονικό και έμπειρο προσωπικό.

Επαναλαμβάνω όμως ότι οι δύο αυτοί βασικοί στόχοι, τους οποίους θέτουμε σε προτεραιότητα και από τους οποίους πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να ξεκινήσει η προσπάθεια για την αλιευτική αξιοποίηση της περιοχής, δεν αποκλείουν παράλληλα και το σχεδιασμό άλλων σύγχρονων αλιευτικών δραστηριοτήτων, ύστερα όμως από επιστημονική μελέτη της περιοχής. Η άποψή μου δηλαδή είναι να ξεκινήσουμε με αυτούς τους δύο βασικούς στόχους, που σήμερα με την υπάρχουσα υποδομή και με τη συμπλήρωση ορισμένων ιχθυοβελτιωτικών έργων, είναι και εφαρμόσιμοι

και τα αποτελέσματά τους θετικά και βραχυπρόθεσμα. Υπόψη ότι, με την εφαρμογή ενός σύγχρονου συστήματος λιμνοθαλασσοκαλλιέργειας, είναι δυνατόν σε σύντομο χρονικό διάστημα, η παραγωγή των λιμνοθαλασσών της περιοχής να πενταπλασιαστεί. Θα πρέπει επίσης, να ληφθεί υπόψη ότι τα είδη ψαριών που αναπτύσσονται σ' αυτή τη μορφή της ενσταυλισμένης εκτατικής και ημιεντατικής ιχθυοκαλλιέργειας, παρουσιάζουν μεγάλη ζήτηση στην αγορά, σε υψηλές τιμές, δεδομένου ότι πρόκειται για είδη υψηλής εμπορικής αξίας όπως, τοιπούρα, λαβράκι, κέφαλος, χέλι, κ.λπ.

Παράλληλα με τους δύο αυτούς βασικούς στόχους που προτείνουμε, προκειμένου να αρχίσει κάποτε η αλιευτική αξιοποίηση του Αμβρακικού, πριν είναι πολύ αργά, θα μπορούσε να εφαρμοσθεί και η απαραίτητη αλιευτική στρατηγική για την ανάπτυξη της ελεύθερης αλιείας στον Κόλπο. Σ' αυτή τη στρατηγική, θα πρέπει όμως, να ληφθούν υπόψη ένα πλήθος παραγόντων, μεταξύ των οποίων εξέχουν εκείνοι της αναπαραγωγής των διαφόρων ειδών.

Η μετακίνηση από την εικαστική προσέγγιση του τοπίου, στην αντίληψη της πολιτιστικής οικολογίας

των Αικατερίνης Χελιδώνη και Κων/νου Μωραΐτη

1. Το εικαστικό παρελθόν της τοπιακής επεξεργασίας.

1.1. Ζωγραφική Τοπιογραφία και Αρχιτεκτονική Τοπίου.

Η δυτική ιστορία του τοπίου, ξεκινά από μια σαφέστατη εικαστική προσέγγιση, που ορίζει το «τοπίο», κατ' αρχήν ως ζωγραφική τοπιογραφία¹.

Αυτή η προσέγγιση, που γεννήθηκε στις Κάτω Χώρες, πατρίδα των φημισμένων Φλαμανδών ζωγράφων, οδήγησε στην ανάπτυξη της αγγλικής αντίληψης για το τοπίο και στη γέννηση, αυτού που ονομάζουμε σήμερα «αρχιτεκτονική τοπίου», «landscape architecture».

Η αντίληψη αυτή της αρχιτεκτονικής τοπίου, όπως γεννήθηκε στον αγγλικό χώρο, υποθετικά στρεφόταν προς μια φυσικότερη επεξεργασία του τόπου. Εν τούτοις, κατευθύνονταν περισσότερο από την αισθητική αγωγή της όρασης, παρά από την επιστημονική διάγνωση διεργασιών και συσχετισμών, όπως αυτές που καθορίζουν για παράδειγμα τη συγκρότηση των οικοσυστημάτων.

Αν όμως η έλλειψη της βαθύτερης διερεύνησης του φυσικού, είχε τουλάχιστον ως ασθενές έστω υποκατάστατο της, την κηποτεχνική προσέγγιση, εκείνο που πλήρως φαίνεται να λείπει είναι η συγκροτημένη αντίληψη για το κοινωνικό περιβάλλον και για τις σχέσεις του με το φυσικό τόπο. Στάση αναμενόμενη, καθώς το πεδίο εργασίας των πρώτων αρχιτεκτόνων τοπίου, είναι οι εκτεταμένες ιδιοκτησίες των ευγενών. Μια ονειρική δηλαδή «Αρχαδία», ταυτισμένη με μια εξειδανίκευση του φυσικού και απαλλαγμένη από ιστορικές αναστατώσεις.

1.2. Το ζωγραφικό υπόβαθρο της γραφικότητας.

Πολύ χαρακτηριστικά, ακόμη και ο όρος «γραφικός», «picturesque», δεν είναι παρά μία εκφορά του όρου «ζωγραφικός»². Όσο για τις πραγματείες περί γραφικότητας, όπως αυτές του William Gilpin, φθάνουν να ασχολούνται περισσότερο με την καλύτερη εικαστική αντίληψη των κοπαδιών, παρά με την περιγραφή της συμμετοχής τους στις φυσικές διαδικασίες.

2. Η «ολοκληρωμένη», integrated προσέγγιση.

2.1. Η τέταρτη, ολιστική αντίληψη για τη φύση:

Η Πολιτιστική Οικολογία.

Η εμπειρία των αιώνων που μεσολάβησαν, δεν κατάργησε βέβαια τις αισθητικές απαιτήσεις των πολιτισμένων κοινωνιών, ούτε διέγραψε την αισθητική παράδοσή τους. Κατέστησε όμως κεντρικό αίτημα, το αίτημα της προστασίας του φυσικού. Ακόμη περισσότερο ανέτρεψε την αλαζονική αντίληψη του πολιτισμένου ανθρώπου για την κυριαρχική του δυνατότητα, επιμένοντας στην πρόταση συμμετοχής του σε μια αλυσίδα αλληλοσυσχετισμένων φαινομένων.

Διευρυμένη λοιπόν νέα συνείδηση για το φυσικό, που βέβαια δεν εξετάζει φυσικές διαδικασίες, που αναπτύσσονται ερημην των πολιτιστικών δράσεων, αλλά διερευνά ένα ευρύτερο «πολιτιστικό τοπίο», συγκροτημένο από

συγκεκριμένες ιστορικές καταβολές και συγκεκριμένες κοινωνικές δράσεις.

Ο Κιέρων στο έργο του De Natura Deorum, αναφέρεται σε μια άλλη δεύτερη φύση, alteram naturam, που περιλαμβάνει τις ανθρώπινες πολιτιστικές κατασκευές. Σε αυτήν, η ιταλική κουλτούρα του 16ου αιώνα, όπως ο Jacobo Bonfadio για παράδειγμα, θα προσθέσει την τρίτη φύση, terza natura, τη δεύτερη φύση των πολιτιστικών κατασκευών, αφού ενσωμάτωσε την τέχνη. Σε αυτή τη φύση, προσθέτουμε σήμερα μια τέταρτη οπτική ενιαίας θεώρησης, την τέταρτη φύση της «Πολιτιστικής Οικολογίας».

2.2. Το σύμπλοκο πολιτιστικό - φυσικό τοπίο της πόλης και η σημασία του αστικού σχεδιασμού.

Στόχος βέβαια αυτής της εισήγησης δεν είναι απλά να επιστημονίσει την αξία μιας σύμπλοκης πολιτιστικής - οικολογικής συνείδησης, όσο να τονίσει δύο διαπιστώσεις.

Πρώτα, πως η περισσότερο περίπλοκη, ίσως, περίπτωση αυτού του σύμπλοκου φυσικού - πολιτιστικού τοπίου, είναι η αστική συγκρότηση.

Δεν αναφερόμαστε βέβαια μόνο στους φυσικούς θύλακες, που εξακολουθούν να ανθίστανται ακόμη και στο ακραίο παράδειγμα της μεγαλούπολης, όσο στις φυσικές διαδικασίες, οι οποίες πλαισιώνουν, έτσι και αλλιώς, τον πολιτιστικό σχηματισμό.

Η δεύτερη διαπίστωση επιμένει στην επισήμανση, πως αυτό που αποκαλούμε «αστικός σχεδιασμός», αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία προσέγγισης αυτού του περίπλοκου αστικού, πολιτιστικού και φυσικού, ταυτόχρονα, τοπίου. Αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την «ολοκληρωμένη», «intergrated», επέμβαση.

2.3. Ο αστικός σχεδιασμός, εργαλείο λεπτομερούς προσέγγισης του αστικού, πολιτιστικού και φυσικού τοπίου.

Εννοούμε πως ο αστικός σχεδιασμός μπορεί να επεξεργαστεί και τη δομική μορφή και τη φυσική παρουσία στο άστυ, πολύ περισσότερο από τα ιδιαίτερα εκτεταμένα, και για αυτό κατ' ανάγκη αφαιρετικά, σχέδια των πολεοδομικών master plan.

Με μια βέβαια παρατήρηση, πως ο αστικός σχεδιασμός υπονοεί μια διεπιστημονική προσέγγιση. Διεπιστημονική προσέγγιση, ικανή όχι μόνο να «δει» την εικόνα του χώρου, αλλά να προσδιορίσει, να περιγράψει και να επεξεργαστεί και φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές, αναπτυξιακές διεργασίες.

Αλλά ο αστικός σχεδιασμός μπορεί επίσης να προχωρήσει σε σταδιακή, incremental, μελέτη. Τιμηματική, piece-meal, κατά την αγγλική μεταφορική έκφραση. Μπορεί να αποκτήσει έτσι σαφή, βήμα προς βήμα, αντίληψη και υλική διαίσθηση των πραγμάτων.

Πολύ χαρακτηριστικά, τέτοιες σχεδιαστικές προσεγγίσεις ξεκίνησαν από πόλεις με σημαντικό ιστορικό κέντρο, όπου η πολιτιστική ολοκλήρωση υποχρεώθηκε να απαντήσει με λεπτομερή διερεύνηση στο ιστορικό πρόβλημα, στην ιστορική φύση της αστικότητας. Αυτή η ολοκληρωμένη ιστορική επέμβαση, φαίνεται σήμερα υποχρεωμένη να περιλάβει στους κόλπους της όλο το φάσμα, από τη φυσική και την πολιτιστική ιστορία, ως τη σύγχρονη αστική πραγματικότητα και τη φυσική της πλαισίωση.

Η Α. Χελιδώνη είναι αρχιτέκτων μηχανικός M.A. in Architecture και ο Κ. Μωραΐτης είναι Επίκουρος Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Απαντώντας στο ερώτημα της κλίμακας του αστικού σχεδιασμού, θα επισημάνουμε πως πρόκειται για ένα επιστημονικό και σχεδιαστικό συνεχές, που εξετάζει αστικές εκτάσεις λίγων χιλιομέτρων και αναλαμβάνει να γεφυρώσει το μελετητικό ενδιαμέσο, ανάμεσα στις γενικές προσεγγίσεις και στην κλίμακα εφαρμογής.

3. Δύο παραδείγματα πολιτιστικής επεξεργασίας τοπίου: Οι μελέτες για τον Ανάβατο στη Χίο και για την παραλιακή ζώνη της Πάτρας.

Στα παραδείγματα που ακολουθούν, στις μελέτες για τον Ανάβατο και την παραλιακή ζώνη της Πάτρας, υπάρχει μαζί με τις ρεαλιστικότερες ή ουτοπικότερες προτάσεις, μια συσχέτιση του καθολικού και του λεπτομερούς.

3.1. Η μελέτη για την αναβίωση του μεσαιωνικού οικισμού του Ανάβατου στη Χίο.

Η μελέτη για την αναβίωση του μεσαιωνικού οικισμού του Ανάβατου στη Χίο, υποβλήθηκε σε Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Ιδεών και βραβεύθηκε το 1993 με το πρώτο βραβείο.

Στη μελέτη αυτή, η πρόταση για μια ελεγχόμενη sustainable ανάπτυξη, ταυτίζει τη νέα χρήση του οικισμού με τη διαδικασία διάσωσης και ανάπλασής του. Με μια σχολή, δηλαδή, για την εκπαίδευση τεχνιτών αναστηλώσεων.

Αυτή η γενική πρόταση υπαγορεύεται, βέβαια, από τον σεβασμό του «πνεύματος του τόπου», της φυσικής και ιστορικής του ιδιαιτερότητας. Επίσης, από την απαίτηση για συγκρότηση βιώσιμων συνθηκών στον οικισμό.

Αλλά αυτή η γενική πρόταση, υποστηρίζεται από τον λεπτομερέστερο καθορισμό των χρήσεων και από τον σχεδιασμό των κελυφών, που θα υποδεχθούν αυτές τις χρήσεις.

Υποστηρίζεται επίσης, από τον σχεδιασμό του πλέγματος των υπαίθριων χώρων του οικισμού.

Φθάνει τέλος στο λεπτομερή σχεδιασμό του συστήματος από ξύλινες πλατφόρμες, decks, που αιωρούνται πάνω από το φυσικό ανάγλυφο του εδάφους, για να παραλάβουν, χωρίς τη συνεχή φθορά του φυσικού υπόβαθρου, την κίνηση των επισκεπτών. Αυτή η φάση του σχεδιασμού φθάνει μέχρι την κατασκευαστική οικοδομική λεπτομέρεια. Όχι απλά για να λύσει θέματα, που έτσι κι αλλιώς θα τα εξέταζε μια επόμενη φάση μελετών εφαρμογής. Αλλά πολύ περισσότερο, για να παρουσιάσει με τη πλησιέστερη προς την τελική πραγματοποίηση εικόνα, το συγκεκριμένο «ήθος» της επέμβασης. Έτσι οι πλατφόρμες αυτές σχεδιάστηκαν ως αντιστρέψιμες κατασκευές.

3.2. Η μελέτη για την παραλιακή ζώνη της Πάτρας: Το υπόδειγμα της πράσινης «κτένας».

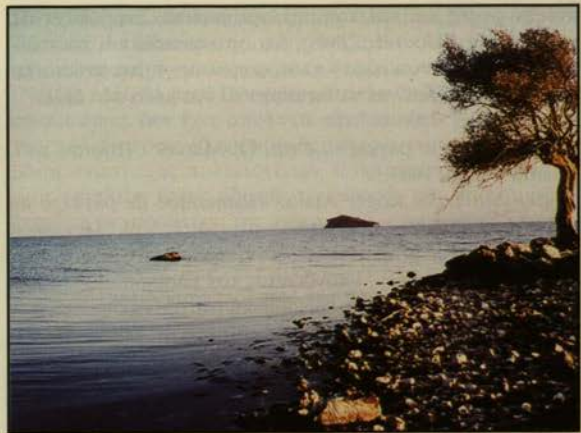
Στη μελέτη για την παραλιακή ζώνη της Πάτρας, ζώνη η οποία πρόκειται να εκκеноωθεί από μέρος των σημερινών λιμενικών λειτουργιών, η αφηρητική ιδέα σχεδιασμού αφορά την ανάπτυξη μετώπων πράσινου!

Τα μέτωπα αυτά συγκροτούν το σχήμα της «κτένας», καθώς κατεβαίνουν ως πράσινοι άξονες από τους λόφους της πόλης, για να αναπτυχθούν στη συνέχεια στην παραλιακή ζώνη.

Αλλά η χαρακτηριστική ιδιαιτερία της πρότασης, η οποία περιγράφεται με τον όρο «οικομηχανική», αφορά την επέκταση αυτών των περιοχών πράσινου, μέσα και επάνω στα κτίρια. Την εμπλοκή τους με τις οικοδομικές κατασκευές.

3.3. Η «οικομηχανική» πρόταση.

Η «οικομηχανική» αυτή πρόταση, αντιλαμβάνεται την πολιτιστική κοινότητα, ως συστατικό στοιχείο των οικοου-

στημάτων που την περιβάλλουν. Δεν εννοούμε μόνο πως η πόλη επι-δομείται, δομείται με υπόβαθρο τη φύση και πως τα μεταλλάσσει ώστε να παραχθεί, αλλά επίσης πως το αποτέλεσμα αυτής της μεταλλαγής συνιστά μια νέα «αστική φύση».

Στα πλαίσια αυτής της ερμηνείας δεν αναγνωρίζουμε μόνο την πόλη, ως φυσική κοιτίδα του αστού ανθρώπου. Επισημαίνουμε επιπλέον, πως φυσικές και τεχνητές δομές, εναλλάσσουν αμοιβαία τους ρόλους τους. Δεν είναι μόνο τα φυσικά είδη που υφίστανται πολιτιστική επεξεργασία. Είναι επιπλέον και τα τεχνητά, τα οποία αποτελούν γεγονότα «αυτοφυή» της αστικής κοινωνίας.

Η τελική όμως διαπίστωση, που καθιστά τη φύση και το τέχνημα σιαμαίους παράγοντες του σχεδιασμού μας, είναι η βεβαιότητα πως αποτελούν και τα δύο, αντικείμενα και της αστικής χρησιμότητας και του αστικού ονείρου... Η σύζευξη πρακτικής απαίτησης και ονειρικής αναφοράς, που ισχύουν τόσο για το δέντρο, όσο και για τη μηχανή. Στα ξεχασμένα οικοπέδα της Αχαϊκής πρωτεύουσας, στα ερειπωμένα εργοστάσια, ο γάμος αυτός ανάμεσα στις φυσικές εκφύσεις και στα υπολείμματα των μηχανών, τελείται χωρίς τον πολεοδομικό ή τον αρχιτεκτονικό του καθγιασμό. Στο σημερινό σταθμό του Αγίου Διονυσίου της Πάτρας, μέλη σιδηροδρομικών συμπλέκονται με την οργυώδη βλάστηση, που κατακλύζει τα γύρω κενά οικοπέδα, φθάνοντας μέχρι την παραλία.

Σκοπός της μελέτης είναι να αναπαράγει αυτήν την ένωση. Να υποκλέπει την έντασή της, να εκμεταλλευτεί τη δυνατότητα του πράσινου, να κινηθεί πάνω σε στέγες και σε αρχιτεκτονικά μέλη, να φωλιάσει στα κτίρια, κατεβαίνοντας, κατηφορίζοντας από τους ανατολικούς λόφους της πόλης προς την παραλία. Η αντίστροφα, να ενσωματώσει τμήματα της θάλασσας, ένα δίκτυο νερού, ανάμεσα στις στέγες διαμορφώσεις της παραλιακής ζώνης.

Η πρόταση ολοκληρώνεται με τη μετατροπή του σταθμού του Αγίου Ανδρέα, σε κέντρο καλλιτεχνικών εκδηλώσεων και παραστάσεων και με την πρόβλεψη του Μουσείου της πόλης της Πάτρας, κατά μήκος της προβλήτας του Άστιγγος.

3.4. Αντί επιλόγου: Η Άρτεμις Λιμνάτις.

Η αρχαία Παρθένα θεά Άρτεμις, δεν ήταν μόνο βασίλισσα των αγρίων θηρίων «Πότνια θηρών», ούτε μόνο «Αγροτέρα», θεά των φυτών και των ακαλλιέργητων εδαφών, αλλά και «Λιμνάτις», θεά όλων εκείνων των τόπων, όπου τα όρια ανάμεσα στη στεριά και στο νερό είναι ασαφή. Με αυτήν την τελευταία της ιδιότητα, η θεά δεν αντιπροσωπεύει την αγριότητα, αλλά τον τρόπο με τον οποίο τα σύνορα

μεταξύ φύσης και πολιτισμού είναι περατά: Συμβολίζει τις αμφίσημες μεθοριακές ζώνες, όπου το φυσικό και το πολιτισμένο βρίσκονται πλάι - πλάι, ασφαλώς για να αντιπαρατίθενται, αλλά και για να διεισδύει το ένα μέσα στο άλλο.

Σημειώσεις:

(1) *Composer le paysage* / επιμ. Ο. Marcel - Παρίσι, εκδ. Champ Vallon, 1989.

Πρβλ. ιδιαίτερα: Roger Alain: «*Esthétique du paysage au siècle des Lumières*», σελ. 60-82.

(2) Ο Α. Roger χρησιμοποιεί τον νεολογισμό «ζωγραφισμός», «*picturalisme*», υπονοώντας τον υποβιβασμό και την ταύτιση του τοπίου με τη ζωγραφική του απόδοση.

Στις δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες, παρατηρεί, λέξεις όπως η γαλλική «*paysage*», η αγγλική «*landscape*», η γερμανική «*Landschaft*» ή η ολλανδική «*landschap*», από την οποία μάλλον προέρχεται το εννοιολογικό περιεχόμενο των υπολοίπων, περιέγραφαν κατ' αρχήν ζωγραφικές τόπων, πίνακες με θέμα την αναπαράσταση τόπων, ο.π.

(3) Η ομάδα μελέτης του διαγωνισμού περιελάμβανε τους: Αθανασία Μολοχάδη - Αρχιτέκτονα Μηχανικό, Κωνστα-

ντίνο Μωραΐτη - Αρχιτέκτονα Μηχανικό Λέκτορα Ε.Μ.Π., Δημήτρη Φιλιππίδη - Αρχιτέκτονα Πολεοδόμο Επικ. Καθηγητή Ε.Μ.Π., Κατερίνα Χελιδώνη - Αρχιτέκτονα Μηχανικό, Θεόδωρο Πάνζαρη - Αρχιτέκτονα Πολεοδόμο Επιστ. Συνεργάτη Ε.Μ.Π.

(4) Πρόκειται για μελέτη που εκπονήθηκε στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος «Ηρακλής», που το χρηματοδότησε η εταιρεία Α.Γ.Ε.Τ. «Ηρακλής». Η ομάδα μελέτης του διαγωνισμού περιελάμβανε τους: Κωνσταντίνο Μωραΐτη - Αρχιτέκτονα Μηχανικό Επίκουρο Καθηγητή Ε.Μ.Π., Πάνο Νικολαΐδη - Αρχιτέκτονα Μηχανικό, Ιφιγένεια Μάρη - Σπουδάστρια του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. Επίσης τους Κατερίνα Χελιδώνη - Αρχιτέκτονα Μηχανικό, Ανδρομάχη Δαμαλά - Αρχιτέκτονα Μηχανικό και Θάνο Βλαστό - Αρχιτέκτονα Συγκοινωνιολόγο, ως συμβούλους.

(5) πρβλ. Vernant, Jean - Pierre: *Το βλέμμα του θανάτου. Μορφές της ετερότητας στην Αρχαία Ελλάδα* - Αρτεμης, Γοργώ, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 1992.

Αμβρακικός: Η ανασύνταξη του οικιστικού δικτύου μια αναγκαιότητα της τοπικής ανάπτυξης

της Σοφίας Αυγερινού - Κολώνια

Η γεωγραφική ενότητα του Αμβρακικού, στη δυτική και απομακρυσμένη από τα αναπτυσσόμενα κέντρα πλευρά της χώρας, αποτελεί μια περιοχή με υπολογίσιμες δυνατότητες. Αυτές όμως παραμένουν σε σημαντικό ποσοστό ανεκμετάλλευτες, ενώ συνδυάζονται με ένα ευαίσθητο οικολογικά φυσικό περιβάλλον και μια ιδιαίτερης σημασίας πολιτιστική κληρονομιά.

Συντελεστής γραφειοκρατίας και ανασταλτικός παράγοντας στη διαχείριση και ανάπτυξη του Αμβρακικού είναι το ότι, η γεωγραφική του ενότητα δεν αποτελεί ενιαία διοικητικά περιοχή (νομοί Άρτας, Πρεβέζης και επαρχίες Βάλτου, Βονίτσης του ν. Αιτωλοακαρνανίας). Ο γεωγραφικός χώρος δεν είναι επίσης λειτουργικά ομογενής και οι ιδιαιτερότητές του συνθέτουν ποικιλία αναπτυξιακών προβλημάτων.

Ο Αμβρακικός μελετάται κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια. Το αναπτυξιακό του πρόβλημα απασχόλησε ιδιαίτερα τους φορείς πολιτικής (ΟΤΑ, Νομαρχίες, Περιφέρεια, ΚΕΠΕ, ΕΟΤ, ΑΤΕ, ΕΤΒΑ, ΕΤΑΝΑΜ) και τα πρώτα μέτρα για την προστασία και διαχείρισή του άρχισαν να αποδίδουν. Διατηρούνται όμως περιορισμοί ως προς τα όρια και τον συντονισμό των λαμβανόμενων αποφάσεων.

Με τις διαγραφόμενες προοπτικές και τα προγραμματιζόμενα έργα υποδομής, φαίνεται ότι δεν αποκλείεται να σταθεροποιηθεί στο άμεσο μέλλον η δημογραφική εξέλιξη. Είναι πιθανόν μάλιστα, να ενισχυθεί ως ένα βαθμό η συγκέντρωση πληθυσμού στις κεντρικότερες πόλεις και οικισμούς των πεδινών περιοχών του Αμβρακικού.

Παρατηρώντας τις τάσεις που καταγράφονται, μπορούμε

να υποθέσουμε ότι ένας λόγος θα είναι η απορρόφηση της αγροτικής εξόδου, που έχει βέβαια επιβραδυνθεί συγκριτικά με το παρελθόν, αλλά εξακολουθεί να κινητοποιεί τους κατοίκους των μικρών και ιδιαίτερα των ορεινών οικισμών. Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται μία τάση παλιννόστησης και επανεγκατάστασης μεταναστών, τους οποίους προσελκύουν οι δυνατότητες απασχόλησης στις υπηρεσίες, στον αγροτοβιομηχανικό τομέα και στις μικρομεσαίες βιοτεχνικές επιχειρήσεις, εγκαταστάσεις, που εν τω μεταξύ έχουν δημιουργηθεί.

Αντίστοιχα, δεν έχει προωθηθεί η αναδιάρθρωση της παραγωγής για αποδοτικότερες καλλιέργειες φρούτων και λαχανικών. Βασική αιτία είναι ο αργός ρυθμός ολοκλήρωσης των αποστραγγιστικών και αρδευτικών έργων στην κοιλάδα μεταξύ των ποταμών Λούρου και Αράχθου. Επενδυτικό ενδιαφέρον και τάσεις εντατικοποίησης, παρατηρούνται επίσης, για ορισμένες άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η ιχθυοκαλλιέργεια, η οργανωμένη κτηνοτροφία και η μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων.

Όπως προκύπτει όμως από τις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, που έχουν εκπονηθεί ως τώρα, όλες οι αναπτυσσόμενες δραστηριότητες, διαταράσσουν τις ισορροπίες του φυσικού περιβάλλοντος στον Αμβρακικό, αν και σε διαφορετικό βαθμό: τα φυτοφάρμακα, η εκμηχάνιση των καλλιεργειών, τα απόβλητα των αγροτοβιομηχανιών και της οργανωμένης κτηνοτροφίας, οι ιχθυοκαλλιέργειες, τα αποστραγγιστικά και αρδευτικά έργα, η αστικοποίηση και τα δημόσια έργα, η αναγκαία, τέλος, κατασκευή του δικτύου εθνικού οδικού άξονα, για την άρση της απομόνωσης της περιοχής. Όλες όμως οι δραστηριότητες θέτουν κρίσιμα ερωτήματα για τα όρια της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Αναζητείται λοιπόν η εναρμόνιση της τοπικής ανάπτυξης με το φυσικό περιβάλλον. Η διατήρηση και ανανέωση του αποτελεί οφειλόμενη δέσμευση προς τις επόμενες

Η Σ. Αυγερινού - Κολώνια είναι Επίκουρη Καθηγήτρια στον Τομέα Πολεοδομίας - Χωροταξίας του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π.

γενιές. Αλλά η έννοια της αειφορίας θα παρέμενε ατελής χωρίς το βαθύτερο πολιτιστικό και κοινωνικό της περιεχόμενο.

Η φροντίδα λοιπόν για τους ανθρώπους, για τις τοπικές κοινωνίες του Αμβρακικού, θα πρέπει να αποκατασταθεί στο επίκεντρο μιας δημοκρατικής αναπτυξιακής διαχείρισης. Η επιλογή αυτή προϋποθέτει τη συνδυασμένη προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, καθώς επίσης την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης στους οικισμούς. Έτσι, θα πρέπει να πρωτοθυούνται μέτρα για την αναπτυξιακή διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με την ιεράρχηση και βελτίωση της κοινωνικής υποδομής και των υπηρεσιών, ιδιαίτερα στους ορεινούς οικισμούς της περιοχής.

Το μέτρο των παρεμβάσεων πρέπει να αναζητηθεί στην αντιμετώπιση της γεωγραφικής ενότητας του Αμβρακικού ως ενιαίο, φυσικό και πολιτιστικό σύνολο. Έτσι, θα ενισχύονται επιλεκτικά οι δυναμικές δραστηριότητες, ως το σημείο που επιτρέπουν οι χωρητικότητες και αντοχές του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Για το λόγο αυτό θα είναι αναγκαίες οι εναλλακτικές συμπληρωματικές δραστηριότητες.

Σημαντικής προτεραιότητας είναι η διαχείριση, όχι μόνο των παραλιακών δασών, αλλά και των δασικών συγκροτημάτων στα ορεινά, γιατί η υποβάθμισή τους από την εγκατάλειψη και τις πυρκαγιές, αποτελεί έναν άμεσο κίνδυνο για τον υδρολογικό κύκλο και την προστασία των εδαφών, που περιβάλλουν τον βιότοπο. Ταυτόχρονα, η βελτίωση του ορεινού περιβάλλοντος είναι αναγκαία για την οργάνωση ορισμένων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως αυτή του ορειβατικού και οικολογικού - φυσιολατρικού, για τις οποίες προσφέρεται στο σύνολό της η ενότητα του Αμβρακικού.

Μνημεία, ιστορικές τοποθεσίες και παραδοσιακοί οικισμοί συνθέτουν θεματικά σύνολα στο χώρο και στο χρόνο.

Η διευθέτηση και διαχείρισή τους από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αποτελεί μια ακόμη δυνατότητα στα πλαίσια των σύγχρονων θεσμικών δυνατοτήτων (Νόμος 1416/84 περί Προγραμματικών Συμβάσεων κ.ά.), η οποία όμως δεν έχει απόλυτα αξιοποιηθεί. Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης πολιτιστικών τουριστικών διαδρομών, μιας επιπλέον ήπιας μορφής τουρισμού, που θα εναρμονίζεται με το χαρακτήρα της περιοχής.

Ο αναγκαίος κοινωνικός εξοπλισμός και το επαρκές εισόδημα, όπως αυτό θα προκύπτει στο μέλλον από τις παραγωγικές δραστηριότητες της περιοχής, σε συνδυασμό με τις συμπληρωματικές εναλλακτικές που θα πρέπει να δημιουργούνται, προκειμένου να απορροφηθεί το αποδεσμευμένο από τον πρωτογενή τομέα παραγωγικό δυναμικό, αποτελούν βασικούς όρους για τη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιοχή.

Για την επιτυχία όμως αυτού του πρωτεύοντα στόχου, θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως βάση σχεδιασμού το οικιστικό σύστημα, μέσω του οποίου θα πρέπει να ολοκληρώνεται η χωροθέτηση και η δυναμικότητα των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η επάρκεια των υπηρεσιών και η ποιότητα ζωής, ώστε να σταθεροποιηθεί κατ' αρχήν ο πληθυσμός της περιοχής.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι οικιστικές ενότητες που πρότεινε το ΥΠΕΧΩΔΕ από το 1985 στην κατεύθυνση αυτή, δεν απέκτησαν ποτέ θεσμική ισχύ. Διατηρούνται όμως ακόμη σημαντικά περιθώρια παρέμβασης σε εφαρμογή του νόμου 1622/86 για την περιφερειακή ανάπτυξη. Τις δυνατότητες αυτές μπορούν να αξιοποιήσουν οι ΟΤΑ, αναλαμβάνοντας σχετικές πρωτοβουλίες, στα πλαίσια του προγράμματος *Καποδίστριας*, που σήμερα προωθείται από το Υπ. Εσωτερικών για την ανακυτάρωση των δήμων και κοινοτήτων της χώρας.

Παρατηρήσεις πάνω στις διεργασίες που οδηγούν στη δημιουργία και εξαφάνιση μιας λιμνοθάλασσας (στο ΒΔ τμήμα του Αμβρακικού Κόλπου)

του Σάββα Αυγουστίδη

Μια ακτή που βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας στερεάς θάλασσας, όπως δείχνει το θεωρητικό μοντέλο των φάσεων εξέλιξης μιας λιμνοθάλασσας (Lagoon) (βλέπε σχεδιάγραμμα D.W. Johnson), δύναται να υποστεί ταυτόχρονα θαλάσσια διάβρωση, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αρχικώς, ενός υποθαλάσσιου βραχίονα και ταυτόχρονα προς την πλευρά της ακτής, να υποστεί μια εσοχή διαβρώσεως. Τα υλικά που δημιουργούν τον υποθαλάσσιο βραχίονα και ο οποίος τελικά επεκτείνεται πάνω από τη θάλασσα, προέρχονται από την εξωτερική πλευρά διάβρωσης του

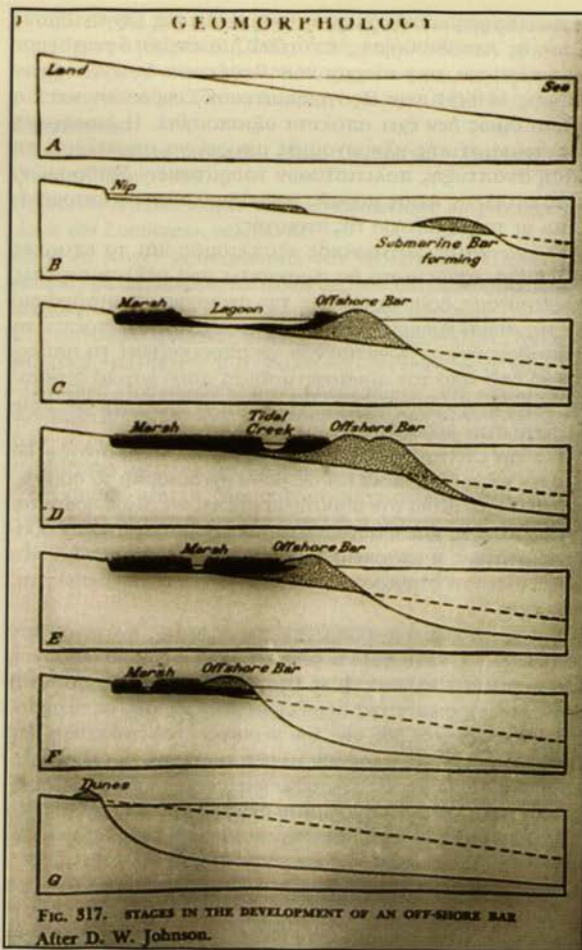
βραχίονα. Τα υλικά που δημιουργούνται από την εσοχή διαβρώσεως, αντιθέτως, δημιουργούν μια μικρή πλατφόρμα ιζημάτων εντός της λιμνοθάλασσας προς την πλευρά της στερέας. Σταδιακά ο υποθαλάσσιος βραχίονας, δημιουργεί ένα βραχίονα εκτός ακτής (offshore Bar). Βάλη δημιουργούνται στην πλευρά της στερέας, καθώς και στην πλευρά του βραχίονα, εκατέρωθεν της λιμνοθάλασσας (Lagoon).

Σε αντίθεση με το μοντέλο του Johnson, πρέπει να τονισθεί ότι, εντός της λιμνοθάλασσας λαμβάνει χώρα εναπόθεση ιζημάτων, κυρίως ποταμίων εναποθέσεων, από ποταμούς και ρυάκια που χύνονται στη λιμνοθάλασσα. Σταδιακά, λόγω των εναποθέσεων, η λιμνοθάλασσα πληρούται από ιζήματα και προσχώσεις και μεταβάλλεται σε στερεά.

Η θάλασσα διάβρωση όμως, συνεχίζεται από την εξωτερική πλευρά του βραχίονα, με αποτέλεσμα και ο βραχίονας και η στερεά που έχει δημιουργηθεί, να υποστούν θαλάσσια

Ο Σ. Αυγουστίδης είναι καθηγητής, μέλος της Ακαδημίας Φυσικών Επιστημών της Ρωσικής Ομοσπονδίας, Επίτιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πεκίνου - Κίνας, αναπληρωτής διευθυντής της ABIBA και μέλος της Τάξης της Διεθνούς Συναδελφικότητας του IBC.

Φάσεις στην εξέλιξη και τη δημιουργία βραχίονα εκτός ακτής (Offshore Bar) υπό του D. W. Johnson «Geomorphology» by Von Engel, Editor: Macmillan Company, New York, 1949.

διάβρωση. Σε μερικές περιπτώσεις, παράκτιες θίνες δύναται να δημιουργηθούν επί της στερεάς στην τελική φάση

εξελίξεως. Οι εξελίξεις αυτές απεικονίζονται στα στάδια A-G του διαγράμματος του Johnson.

Πρέπει όμως να τονισθεί ότι, η δημιουργία του βραχίονα και η έκχυσις των γλυκών υδάτων του ποταμού εντός της λιμνοθάλασσας, έχει αποτέλεσμα τη σταδιακή απομόνωσή της (λόγω κυρίως της δημιουργίας του βραχίονα) και τη μεταβολή της σε μια υφάλμυρη λίμνη, της οποίας τα ύδατα θα δύναται ολόένα να μεταβάλλονται σε γλυκά.

Αποτέλεσμα των δύο αυτών εξελικτικών τάσεων, είναι η δημιουργία ενός ιδιόζοντος υδροβιότοπου, ο οποίος οικολογικά διαφέρει από τη θάλασσα. Ο υδροβιότοπος αυτός, βρίσκεται σε μια κατάσταση λεπτεπίλεπτης ισορροπίας και εξαρτάται από την εισροή γλυκών υδάτων και της θάλασσας, με την οποία μπορεί να συνδέεται η λιμνοθάλασσα, διά μέσου κενών του βραχίονα.

Η δημιουργία της λιμνοθάλασσας όμως, είναι μια προσωρινή φάση της όλης γεωμορφολογικής εξέλιξης της παράκτιας αυτής περιοχής. Οι προαναφερθείσες δύο διεργασίες, δηλαδή η εναπόθεση ιζημάτων και προσχώσεων εντός της λιμνοθάλασσας και η διάβρωση από τη θάλασσα, η οποία αρχικώς συνέβαλε στη δημιουργία του βραχίονα, συνεχίζονται εφόσον οι γεωμορφολογικές καταστάσεις δεν θα μεταβληθούν.

Σε γενικές γραμμές, το μοντέλο του Johnson παρουσιάζει τις πιθανές γεωμορφολογικές εξελίξεις. Με την πάροδο του γεωλογικού χρόνου, δηλαδή χιλιάδων ή εκατομμυρίων ετών, οι μεταφερόμενες προσχώσεις που προέρχονται από τη στερεά και οι οποίες μεταφέρονται διά των ποταμών και των ρυακιών, όπως αναφέρθηκε, θα εναποτεθούν εντός της λιμνοθάλασσας, την οποία και τελικώς θα πληρώσουν, μεταβάλλοντάς την σε στερεά (κάτι το οποίο συμβαίνει εν μέρει και με τη λιμνοθάλασσα που βρίσκεται εντός του Αμβρακιού Κόλπου, στο ΒΔ τμήμα του).

Αλλά όπως αναφέρθηκε, η διάβρωση θα συνεχισθεί και αφού προσβάλλει και διαβρώσει τον βραχίονα, τελικώς θα διαβρώσει και τη στερεά που δημιουργήθηκε διά των ποταμίων εναποθέσεων εντός της αρχικής λιμνοθάλασσας.

Όπως δείχνει το διάγραμμα του Johnson, οι εξελικτικές φάσεις παρουσιάζουν την αρχή και το τέλος μιας λιμνοθάλασσας και η λιμνοθάλασσα εντός του Αμβρακιού, είναι μια περίπτωση σε εξέλιξη, που σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο έχει δημιουργηθεί γεωλογικώς πρόσφατα και θα εξαφανισθεί με την πάροδο του γεωλογικού χρόνου.

Η εκπαίδευση των πολιτών, πρώτη βαθμίδα ανάπτυξης

«Νόμος βιοτικός εστίν ούτος,
το ακόλουθον τη φύσει πράττειν»

(Επίκτητος)

της Ευγενίας Γ. Κουτσουλιέρη

Το να ενεργείς σύμφωνα με τη φύση, είναι νόμος της ζωής, αναφέρει ο Επίκτητος, ενώ ο Ζήνων θεωρεί ότι «η ζωή που συμφωνεί με τη φύση είναι ενάρετη ζωή, διότι η αρετή είναι ο τελικός σκοπός στον οποίο μας οδηγεί η φύση».

Η υποχρέωση να διαφυλάξουμε το περιβάλλον, να σκύψουμε με σεβασμό σε όσα η φύση μας προσέφερε, να αφουγκραστούμε τα μηνύματα της γης και να συνοδοιπορήσουμε με τα δημιουργήματά της, δεν είναι κάτι που μπορεί να ανήκει στις επιλογές μας.

Η αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με τα οικοσυστήματα είναι μονόδρομος, όπως και ο δρόμος της αρετής. Στην αρετή οδηγούμεθα με την εκπαίδευση. «*Παιδεία είναι η διαπαιδαγώγηση προς την αρετή από τα παιδικά χρόνια*», αναφέρει ο Πλάτων, ο δε Σοφοκλής προχωρώντας ακόμη περισσότερο λέει πως «*όποιος κατά τη νεότητά του αδιαφορεί για την εκπαίδευσή του, δεν χάνει μόνο το χρόνο που πέρασε μα και αυτόν που θα έρθει*».

Για να μη χάσουμε τον παρόντα χρόνο και το χρόνο του μέλλοντος, που ανήκει ουσιαστικά στις γενιές που έπονται, θα πρέπει να γίνει στον καθένα συνείδηση μέσω της εκπαίδευσης, ότι ο κόσμος γύρω μας δεν δημιουργήθηκε για να τον σπαταλάμε, να τον πληγώνουμε, να αδιαφορούμε γι' αυτόν, γιατί μια τέτοια συμπεριφορά αργά ή γρήγορα θα οδηγήσει στο δικό μας μαρασμό, στη δική μας αδυναμία, στη δική μας καταστροφή.

Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να παρέχει αυτές τις γνώσεις, πρέπει να επισημαίνει αυτούς τους κινδύνους, πρέπει να καλλιεργεί την αγάπη και το σεβασμό που οφείλει ο άνθρωπος σε όλα τα δημιουργήματα και ακόμη, να τον καλλιεργεί την ανάγκη συνύπαρξης με αυτά. Είναι γεγονός πως καθέννας μόνος, δεν μπορεί να αντιληφθεί το μέγεθος της χρησιμότητας μιας τέτοιας συμπεριφοράς, ειδικά σε καταναλωτικούς καιρούς, που το κέρδος θεοποιείται και η αδιαφορία ναρκώνει κάθε υγιή σκέψη.

Η εκπαίδευση είναι το πρώτο σκαλοπάτι και το πιο ισχυρό βάθος για να οδηγήσει τον άνθρωπο στο δρόμο των ισορροπιών και της αρμονίας, μιας αρμονίας που την χρειάζεται και που χωρίς αυτήν, δεν θα μπορούσε να προχωρήσει τη ζωή του.

Δεν μπορούμε να απαιτούμε από τους ανθρώπους να κατανοήσουν κάτι για το οποίο ουδέποτε εκπαιδεύτηκαν, για το οποίο ουδέποτε είχαν την πληροφορία που χρειάζονταν και τους οφειλόταν. Είναι φυσικό να υπάρχουν υποψίες ως προς τις προθέσεις μας, ακόμη και άρνηση, ειδικά όταν οι αποφάσεις μοιάζουν να θίγουν τα συμφέροντα ατόμων ή ομάδων.

«*Η φύση και η διαπαιδαγώγηση είναι κάτι παρόμοιο. Γιατί η διαπαιδαγώγηση βάζει σε τάξη τον άνθρωπο,*

τακτοποιώντας τον όμως, τον μετασχηματίζει σύμφωνα με τη φύση», αναφέρει ο Δημόκριτος.

Αυτός ο μετασχηματισμός είναι έργο της Πολιτείας και η αιφρόνος ανάπτυξη δεν μπορεί να λειτουργήσει ανεξάρτητα απ' αυτόν, όσο καλές προθέσεις, όση επιμονή και όσες θυσίες και αν γίνουν απ' αυτούς που πασχίζουν ειλικρινά για την ανάπτυξη.

Κάποτε, πριν λίγες δεκάδες χρόνια, απαγορευόταν διά νόμου να κόψεις ένα κλαδί ελιάς, ένα κλαδί πεύκου. Σήμερα μπορείς να κόψεις όλη την ελιά, όλο το πεύκο, να καταπατήσεις το δάσος, να σκοτώσεις περιστέρια, να οργανώσεις κοκκορομαχίες και σκυλομαχίες, να μολύνεις τη θάλασσα και την παραλία με σκουπίδια, να πληγώσεις όσο και όπου θέλεις το περιβάλλον, έναντι μηδανικής ή ανύπαρκτης τιμωρίας.

Ως κοινωνία δεν έχουμε μάθει να οργανωνόμαστε ενάντια σ' αυτές τις καταπατήσεις, σ' αυτούς τους βανδαλισμούς. Και δεν μάθαμε, γιατί το εκπαιδευτικό σύστημα δεν έχει εντάξει στα προγράμματά του την ουσιαστική γνώση μας με όσα μας περιβάλλουν ούτε μας εμφύσησε τον οφειλόμενο σεβασμό σ' αυτά. Αντιστραφίηκε η ρήση του Αισώπου και το αξιόλογο δεν μετρίεται πλέον με την ποιότητα αλλά με την ποσότητα. Θαμπωνόμαστε από τα τηλεθέαματα που προβάλλουν τον πλούτο και δεν ακούμε το ποτάμι που ψιθυρίζει δίπλα μας λόγια ζωής, ούτε μπορούμε να αφουγκραστούμε το τραγούδι των πουλιών, γιατί μάθαμε ν' ακούμε μόνο από... μεγάφωνα.

Τα δένδρα, η βλάστηση, όλα είναι για μας με μια λέξη το πράσινο και όχι συγκάτοικοι του ίδιου πλανήτη, συμμετοχοί στη ζωή μας, ευεργέτες στην αχαριστία μας.

Και το χειρότερο απ' όλα είναι πως δεν γνωρίζουμε το πόσο κακό μπορούμε να κάνουμε, γιατί κανείς δεν μπήκε στον κόπο να μας ενσωματώσει στη φύση, της οποίας αποτελούμε αναπόσπαστο μέρος και μας άφησαν να φερόμαστε με αλαζονεία απέναντι στα είδη, χωρίς να το υποψιαζόμαστε οι περισσότεροι από μας.

Ο Αμβρακικός Κόλπος εκτός των άλλων πολύ σημαντικών απόψεων και προτάσεων που ακούστηκαν σ' αυτό το Συνέδριο, θα πρέπει να αποτελέσει και ένα σημαντικό κεφάλαιο εκπαίδευσης. Ως περιοχή, αναγνωρισμένα μεγάλης οικολογικής αξίας, μπορεί να συγκεντρώνει μαθητικές ομάδες, όχι μόνο από τον ελλαδικό χώρο, για μια επί τόπου γνωριμία με το οικοσύστημα.

Έτσι, τα παιδιά θα μπαίνουν στη διαδικασία σεβασμού και προστασίας της φύσης και θα οραματίζονται το μέλλον των πηγών φυσικού πλούτου, αντιλαμβάνονται τους κοινούς εθνικούς στόχους. Θα αντιληφθούν ότι και μεν η ανάπτυξη στοχεύει στη βελτίωση των συνθηκών ζωής του ανθρώπου, αλλά η βελτίωση αυτή είναι συνταυτισμένη με την προστασία και τη βελτίωση του ίδιου του χώρου, του περιβάλλοντος χώρου και όχι κάτι ξέχωρο απ' αυτόν.

Άλλωστε, αιφρόνος ανάπτυξη σημαίνει φυσικοί πόροι και ανθρώπινος παράγοντας σε αρμονική συνύπαρξη. Και

Η Ε. Κουτσουλιέρη, είναι συγγραφέας, υπεύθυνη Σύνταξης του περιοδικού «ΠΥΡΦΟΡΟΣ», Ε.Μ.Π.

Το προεδρείο της Ενώτητας Πολιτιστικών Θεμάτων και Προβληματισμών: Ντ. Δημόπουλος, Ε. Κουτσουλιέρη

αυτή την αίσθηση για την αιεφόρο ανάπτυξη, μόνο η διδακαλία μπορεί να την επισημάνει και να την καλλιερήσει ως τρόπο ζωής.

Το εκπαιδευτικό σύστημα, θα έπρεπε να φροντίζει να εντάξει στα προγράμματά του ντοκιμανταίρ για τον υγρο-

βίοτοπο, φωτογραφίες από το οικοσύστημα με τα είδη του και για να κάνει οριστική αποτοξίνωση από τη φτώχεια και την τηλεοπτική ρύπανση, που αποπροσανατολίζει συνειδητά τις περισσότερες φορές τους θεατές, να χρησιμοποιήσει έργα κινηματογραφικής τέχνης, που μορρούν εύλωττα και πειστικά να κεντρίσουν το ενδιαφέρον και να απευθυνθούν με τη γλώσσα της ψυχής και στη λογική.

Όμως, εκτός από τα σχολεία, η Πολιτεία θα πρέπει να στραφεί και σ' αυτούς που ζουν γύρω από τον Αμβρακικό και εξασφαλίζουν τα προς το ζην από δραστηριότητες που σχετίζονται μ' αυτόν. Οφείλει να τους δώσει επαρκή πληροφόρηση, ώστε να μην πληγώνουν, χωρίς να καταλαβαίνουν και χωρίς ασφαλώς να το θέλουν, το περιβάλλον, αναστέλλοντας ή αποπροσανατολίζοντας την αναπτυξιακή πολιτική. Οφείλει μάλιστα να τους δώσει κίνητρα, κάνοντάς τους ενεργούς και συμμετοχούς στην ανάπτυξη της περιοχής τους.

Η Πολιτεία έχει υποχρέωση να ενδιαφερθεί να δώσει στους πολίτες της τα στοιχεία που θα αναβαθμίσουν τη ζωή τους και να τους πείσει για τις καλές της προθέσεις.

Ο παιδευτικός ρόλος της Πολιτείας σ' αυτή την περίπτωση είναι πρωταρχικός, χρήσιμος και καταλυτικός. Άλλωστε όπως και ο Πλούταρχος αναφέρει: «*Τα κυριότερα και σπουδαιότερα στοιχεία που συντελούν στην ευτυχία και την αρετή μιας πόλης, βρίσκονται στα ήδη και τη διαπαιδαγώγηση των πολιτών*».

Αμβρακικός: Τόπος - Μύθος - Λόγος

του Ντίνου Δημόπουλου

Τόπος

Ο εξόριστος από τη γενέθλια γη αναπολεί. Σε δύσκολους καιρούς, που η επιστροφή διαγράφεται θολή και ανέφικτη, η επιθυμία για την πραγματοποίησή της κορυφώνεται και το αντικείμενο της αναπόλησης και της νοσταλγίας γίνεται, όσο η απουσία το εκτρέφει, πιο ελκυστικό.

Αυτή είναι η προσωπική μου σχέση με τον Αμβρακικό. Οι μικρές ή μεγάλες πολιτείες του, που η παιδική μου φαντασία αποτύπωσε στη μνήμη μου σαν μυθικά σχήματα ενός ονειρικού κόσμου, πλέον μέσα στα ήμερα νερά του και αντικατοπτρίζουν την οδύνη και την ηδονή του νόστου. Που τον κρατείς μετέωρο. Κι εύχσαι να τον γευθείς όσο και να τον στερηθείς, το ίδιο.

Θυμάμαι πως η κορυφαία στιγμή της ημέρας, σ' εκείνους τους περασμένους καιρούς της παιδικής ηλικίας, ήταν ο μακρινός ήχος του βενζινόπλοιου, που από κάπου ερχόταν κι αφύπνιζε την αναμονή. Και κοιβαίτοσε το όνειρο. Που λαχταρούσες να το υποδεχθείς, όσο και αν η κάθε μέρα το διέψευδε ή ανέβαλε την άφιξή του.

Αν ήσουν στην Αλυκή, τούτο το βενζινόπλοιο ερχόταν από την Αμφιλοχία. Αν ήσουν στην Αμφιλοχία, το περίμενες από το Βόνιτσα. Αν ήσουν στη Βόνιτσα, τα βλέμματα της αναμονής ήταν στραμμένα προς την Κορωνησία, τη Σαλαώρα ή το Λούρο. Και αν ήσουν ορθός στην παραλία της Πρέβεζας, η αγωνία πολλαπλασιαζόταν. Από πού; Από πού θα 'ρχόταν ο αναμενόμενος χαιρετισμός;

Δέκα χρόνων, εγκατέλειπα τον Αμβρακικό και άφηνα εκεί, σ' έναν από τους έρημους μάλους του, τη φιγούρα

ενός μικρού θοροίου, να με κατευοδώνει λυπημένο.

Το αγόρι φορούσε άσπρο πουκάμισο από βατίστα και ντριλίνο παντελονάκι, που έφτανε λίγο πιο πάνω από το γόνατο. Ήταν κομμένο. Ένα ξανθωπό χωριτάκι με λαδιά, τρυφερά μάτια.

- Γιατί φεύγεις; Πού πας; ρώτησε. Και το χελάκι του έτρεμε.

Ο πατέρας ήταν τελωνοφύλακας. Και κάθε τόσο έπαιρνε μετέθεση. Έτσι και τώρα. Είμασαν αναγκασμένοι να φύγουμε. Μα το μικρό αγόρι δεν μπορούσε να το καταλάβει αυτό. Δεν ήξερε να το εξηγήσει. Γι' αυτό ήταν έτσι λυπημένο που το αφήναμε.

Μα φεύγοντας από τη γενέθλια γη, μαζί με τις λίγες φτωχικές αποσκευές μας, κουβαλούσαμε στον καινούργιο τόπο και τα οράματα της παιδικής μας ηλικίας, τα ζυμωμένα με τη στυφή μυρουδιά που ανάδιναν τ' αμυρικήια, με τα κρωξιμάτια των γλάρων που ηχούσαν σαν φωνές παιδιών, με τη δροσιά του μεσημεριάτικου μαΐστρου.

Με τον καιρό ξεχάστηκαν και αυτά. Μα δεν χάθηκαν. Η μνήμη, στις σκοτεινές ώρες που ακολουθήσαν, τα ανέσυρε κατά διαστήματα, για να μας εγκαρδιώνουν. Και να μας βεβαιώνουν πως η επάνοδος, αν κάποτε είχαμε την τύχη να τη χαρούμε, θα ήταν και το τέρας των δυσκολιών μας.

Ο Αμβρακικός μας περίμενε. Αφθορος. Βέβαιος. Πλήρης. Και η πρώτη μου επιστροφή ήταν ταυτόσημη με επιστροφή στη χαμένη νεότητα.

Τριάντα χρόνια είχα να δω το δεκάχρονο αγόρι με τα λυπημένα μάτια που άφησα εκείνο το μεσημέρι έξω από το τελωνείο της Αλυκής. Τριάντα χρόνια είχα ν' ακούσω τη φωνή του. Το 'χα ξεχάσει.

Ήταν πολύς ο θόρυβος, πολλή η ομίχλη κι ο κοινοτόξ

Ο Ντ. Δημόπουλος είναι σκηνοθέτης και συγγραφέας.

στη Μεγάλη Πολιτεία και ο χρόνος πνιγμένος από την ανάγκη των καιρών. Και δεν άκουγα τη φωνή που με καλούσε.

Και όταν το προιάρι πλησίασε στη γκρεμισμένη αποβάθρα, το αγόρι ήταν εκεί. Δεν πίστευα στα μάτια μου. Στεκόταν όρθιο και με περιέμενε. Όταν με είδε να πηδάω στο μώλο, ύστερα από τόσα χρόνια, τα μάτια του γέλασαν. Δεν κινήθηκε. Σήκωσε μονάχα το χέρι και μου έδειξε τα πέτρινα κτίρια που τα είχε σωριάσει ο χρόνος, τις κιτρινωμένες καλαμωτές, τα ρημαγμένα ψαροκάλυβα, την ακατοίκητη άπλα με τα ξερά αμυρδίκια, τις σκουριασμένες ράγες των βαγονιών που δεν οδηγούσαν πουθενά πια. Γιατί τα βαπόρια είχαν χαθεί.

Και έτσι, από μακριά, έσκυψε το κεφάλι του κι είπε:

- Χάθηκες.

Οι μήνες όμως ήταν εκεί. Και περιέμεναν να τις αναστήσω.

Ο τόπος, ευνοημένος από τους θεούς και ξεχασμένος από τους ανθρώπους ήταν γυμνός, πυρπολημένος από το φως του καλοκαιριού, λουσμένος στα εφτά χρώματα του ήλιου και ανάσαινε με τη δροσερή πνοή των ανέμων που έπαιζαν κρυφτό ο ένας με τον άλλο. Η τραμουντάνα να κυνηγεί την όστρια και ο γρέγος να παίρνει το κατόπι τον πουνέτε...

*Μεσ' στον καθρέφτη των νερών κάποιου ιβηριού,
το σχήμα του μικρού αγεριού.*

Πικρή στα χείλια μου η αμυρδα.

*Δέθηκα στη δική του μοίρα
με τις κλωστές του φεγγαριού...!*

Ο ήχος του βενζινοπλοίου που κουβαλούσε τότε, στην παιδική μου ηλικία, το όνειρο, ακούστηκε και πάλι στο γαλανό καθρέφτη του μαγεμένου κόλπου.

Το αγόρι φορούσε το ίδιο παλιό του πουκάμισο και το ντρίλινο παντελονάκι, που έφτανε λίγο πιο πάνω από το γόνατο. Ήταν κουρεμένο, όπως τότε. Και με κοιτάζε αμίλητο. Το ίδιο κι εγώ. Πέρασαν κάμποσα δευτερόλεπτα έτσι, χωρίς να γίνεται τίποτα. Να το κοιτάζω και να με κοιτάζει. Ύστερα κίνησε αργά. Ερχόταν καταπάνω μου. Εγώ ήθελα να φύγω, μα τα πόδια μου λες κι ήταν καρφωμένα στις πλάκες του μώλου. Πλησίασε. Έπιασε το πουκάμισό μου, που ήταν έξω από το παντελόνι, ριχτό και το 'σφιξε με τα μικρά, όλο δύναμη χεράκια του. Ύστερα με κοιτάξε με κείνα τα μεγάλα τρυφερά του μάτια.

Μύθος

- Μεγάλωσες, μου είπε.

- Ναι, ψιθύρισα.

Έγινε μια μικρή παύση. Να με κοιτάζει, από πάνω ως κάτω. Κι ύστερα είπε άχρωμα.

- Τι κάνει ο πατέρας;

- Πέθανε, του είπα.

- Καιρό;

- Ναι. Το Δεκέμβρη του σαρανταένα.

Έμεινε για λίγο να κοιτάει πέρα, κατά τον Αμβρακικό.

- Η μάνα; ρώτησε.

- Ζει.

- Θα 'χει γεράσει τώρα.

- Ναι, κοντεύει τα εβδομήντα.

Σκέφτηκε λίγο σα να λογάριζε.

- Ναι, τα εβδομήντα, είπε. Πέρασαν τα χρόνια.

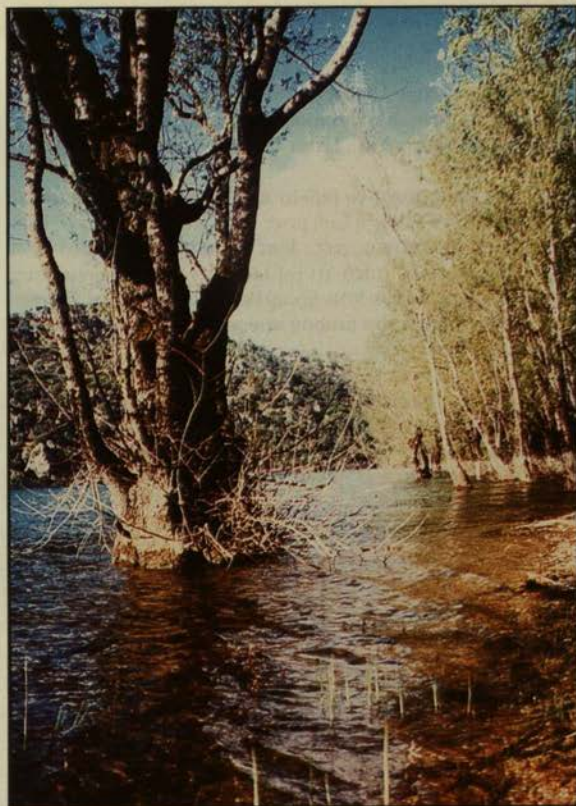
- Περνάν.

- Ο Μιλτιάδης είναι καλά;

- Καλά. Τμηματάρχης στο ΙΚΑ.

- Μπράβο. Και τα κορίτσια; Η Άννα, η Θάλεια, η μικρή Ζωίτσα μας, που την είχε δαγκώσει ο σκύλος, θυμάσαι, εδώ στο μώλο...

- Παντρεύτηκαν όλες. Έχουν και παιδιά.

- Η Θάλεια ήταν αδυνατούλα. Είχε αδενοπάθεια.

- Έγινε καλά.

- Σε βλέπω κάθε μέρα από τότε που ήρθες εδώ. Γυρίζεις ταινίες ε; Από μικρός, θυμάμαι, ήσουν αλλόκοτος, ονειροπαρμένος. Έτρεχες τα μεσημέρια στο φάρο, ανέβαινες απάνω στο μπαλκονάκι του κι έκανες τον καπετάνιο, σαν να 'σουν σε καράφι. Και ταξίδευες στο πέλαγο. Είσαι ευχαριστημένος τώρα;

- Με τι;

- Με τη δουλειά σου. Με τις ταινίες, που λες.

- Όχι.

- Γράφεις ποιήματα;

- Όχι πια.

- Γιατί;

- Τ' άφησα.

- Γιατί τ' άφησες; Τα ποιήματα είναι ένα κουράγιο, όπως και να το κάνεις.

Μισόκλεισε τα μάτια του σαν κάτι να 'θελε να φέρει στο νου του.

- Είχα διαβάσει κάποτε, σ' ένα περιοδικό, ένα δικό σου. Το έχω μάθει απόξω...

Κι άρχισε σιγανά, αδέξια ν' απαγγέλει:

Στην Πρέβεζα, στον Αη-Θωμά, στη Μαργαρώνα

θυμάμαι, δωδεκάχρονο παιδί,

πως κνηγούσα για να πιάσω μια γοργόνα

που από βραδύς στον ύπνο μου είχα δει.

Στην Πρέβεζα, στον Αη-Θωμά

στη Βάση, στις Ελιές, στη Μαργαρώνα.

χρόνια την κυνηγώ, μα

ακόμα να την εύρω τη γοργόνα.

Και πήρα στο Σεϊτάν - Παζάρ κάθε σοκκάκι,

ρωτώντας πού μπορούσα να τη βρω.

- «Την είδαν», μου 'παν, «μ' ένα κύριο Καρυωτάκη
μαζί του να 'χει φύγει από καιρό...».

Λόγος

Έφυγα από την Αλυκή μ' ένα βιβλίο. Το έγραφα εκεί.
Μέσα σ' ένα μήνα. Με συντροφιά το κουρεμένο παιδί με τα
λαδιά, λυπημένα μάτια. Ήταν τα «Δελφινάκια του Αμβρα-
κικού»*.

Τί είναι όμως αυτό το βιβλίο που έγραφα; Είναι η αυτο-
βιογραφία μου; Είναι η ζωή μου; Όχι. Κομμάτι από τη ζωή
μου, ίσως. Κομμάτια, πες. Και τα τέσσερα παιδιά που
κινούνται μέσα σ' αυτό το βιβλίο, και πρωταγωνιστούν
στην ομώνυμη ταινία που προήλθε απ' αυτό, είναι οι τέσ-
σερις όψεις αυτού του μικρού κουρεμένου χωριατόπουλου
που ήμουν κάποτε εγώ.

Πώς όμως αυτές οι παλιές, θολές μνήμες, σε τούτους
τους παλιούς τόπους, που τους έχει επικαλύψει η αγλύ της
λήθης, πώς αναστήθηκαν; Πώς κατοικήθηκαν από ζωή;
Πώς άξαφνα ζωντάνεψαν από τη μια μέρα στην άλλη;

Αυτό το κατάφερε ο Λόγος· ο παντοδύναμος Λόγος. Η

χαρά και το μαρτύριο του Ανθρώπου, που πήρε τη μνήμη
και την έκανε Εικόνα.

Την εικόνα του Αμβρακικού. Της θάλασσας με τις χίλιες
μορφές και τα σχήματα, τους αναρίθμητους τόνους και τις
αποχρώσεις, όπου η μια χρωματική ώρα δεν μοιάζει ποτέ
με την άλλη, και η φανταστική γοητεία των γραμμών του
μεταβάλλεται κάθε στιγμή από το ανανεούμενο παιχνίδι
του φωτός και των ανέμων.

Και ο λόγος με τη μαγική δύναμη της υπέρβασης έφτιαξε,
από ένα άπλαστο υλικό, μια ζωντανή ιστορία. Που μπορεί
να 'ναι η δική μου, ίσως, ασήμαντη ιστορία, αλλά που ο
Λόγος από προσωπική περίπτωση την αναβάθμισε σε γενι-
κή, αναγνωρίσιμη, όχι μόνο από το κουρεμένο αγόρι της
αποβάθρας, αλλά από όλα τα αγόρια του κόσμου, που
περιμένουν με σιγουριά να τους επισκεφθεί κάποτε το
Θαύμα.

Και τα «Δελφινάκια του Αμβρακικού» είναι μια τέτοια
καθολική περίπτωση.

* Τα «Δελφινάκια του Αμβρακικού» σαν βιβλίο (Εκδόσεις Καστανιώτη, 1988) τιμήθηκε με το Βραβείο της Διεθνούς Κριτικής του Πανεπιστημίου της Πάντοβα, ως ένα από τα καλύτερα βιβλία του 1989. Το βιβλίο διασκευάστηκε σε σενάριο και σκηνοθετήθηκε από τον συγγραφέα σε κινηματογραφική ταινία που τιμήθηκε ως τώρα με:
- Χρυσό μετάλλιο της Ιταλικής Ομοσπονδίας Θεάματος, στο Διεθνές Κινηματογραφικό Φεστιβάλ Giffoni.
- Χρυσό βραβείο, Golden Cairo, στο 5ο Διεθνές Κινηματογραφικό Φεστιβάλ Καΐρου, 1994.
- Πρώτο βραβείο της Κριτικής Επιτροπής των Παιδιών, στο ίδιο Φεστιβάλ, 1994.
- Πρώτο βραβείο στο 6ο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Βιέννης, 1995.
- Πρώτο βραβείο στο Διεθνές Κινηματογραφικό Φεστιβάλ της Βοστώνης, 1995.